

**ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!
ВОЛЯ НАРОДАМ!
ВОЛЯ ЛЮДИНІ!**

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ LIBERATION PATH

З М І С Т

**Ярослав Стецько
ЛИСТ ДО А. Т. КЕРКА**

**І. Приходченко
ПРОТИ СПРОБ ЗАХИТАТИ РЯДИ
НАЦІОНАЛІСТІВ**

**Є. Орловський
В ЧОМУ НАША СИЛА?**

**З. К-вич
ДО ЗМІСТУ НАШОЇ РЕВОЛЮЦІЙНО-
ВИЗВОЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ**

**П. Карий
НЕ ПОМАГАЙМО НАШИМ ВОРО-
ГАМ**

**Д. Шалдїй
ЇХ СПРАВЖНЄ ОБЛИЧЧЯ**

**П. Слобожанський
НАСТУП І ПРОТИНАСТУП**

**В. Бора
МАРІЯ, ГРЯДЕ**

**П. С.
ЯК ТВОРИТЬСЯ ФІКЦІЯ**

**Проф. В. Щербаківський
УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД І МОСКВИНИ**

**Кн. Токаржевський-Карапевич
ДО ІСТОРІЇ РОДУ ОРЛИКІВ**

**В. В-ко
З ПОДІЛЛЯ ДО БОГОСЛОВСЬКА**

**П. Кізко
ВЕЧІР У САВЕЛІЯ ГАЧКА**

**Н. Д.
ДЛЯ ЕМІГРАЦІЙНІ**

**Я. Д.
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ ВЕЛИКОЇ
БРІТАНІЇ**

ПОЖЕРТВИ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

Ч. 9 (60)

ВЕРЕСЕНЬ 1952

РІК V

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний місячник

Видає:

УКРАЇНЬСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

LIBERATION PATH

Published by the

UKRAINIAN PUBLISHERS Ltd.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

АДРЕСА АДМІНІСТРАЦІЇ: 237 LIVERPOOL ROAD, LONDON, N.1.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 28 MINSTER ROAD, LONDON, N.W.2. Tel. HAM 1771

По ж е р т в и

НА ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД

З нагоди хрищення донечки П-ва Федчишиних у м. Брадфорд, присутні гості зложили — 2 ф. 3 ш. 6 п.

На весіллі П-ва П. Р. в м. Дюсбурі, з ініціативи п. Ш. П., гості зложили 1 ф. 10 ш. Збірку перевів п. А. М.

З нагоди вінчання П-ва Пилип'яків в м. Галіфакс, присутні гості зложили по 10 ш.: Д. Пилип'як, Стефанія Пилип'як, п. Андрійчук, О. Данько, По 5 ш.: Чабанюк, С. Чекальський, В. Васишин, О. О., М. Д. По 6 ш.: І. Полохач, Д. Стецак, Т. Сем'яків, М. Васишин — 2 ш. 6 п., Н. Н. — 2 ш.

На академії 30 червня в м. Галіфакс присутні зложили — 1 ф. 4 ш. 6 п.

Друг Олень жертвував 10 ш.

З нагоди хрищення донечки П-ва Нагірних в м. Болтон, гості зложили: П-но Мазурі — 1 ф. 10 ш., І. Гінда — 1 ф., В. Нагірний — 10 ш., М. Мазурак — 10 ш., І. Гарбій — 5 ш.

З нагоди хрищення донечки у П-ва Гіндів в м. Болтон, присутні гості зложили — 2 ф.

На академії 30 червня в м. Тодморден, присутні зложили 2 ф. 13 ш. і пів пена.

Друг А. Когут жертвував — 3 ф.

На святочній академії випановання річниці 30 червня в м. Рочдель, учасники зложили 5 ф. 6 ш.

На академії, присвяченій річниці 30 червня, учасники зложили 5 ф. 14 ш. 9 п.

З нагоди хрищення донечки Ірки у П-ва Легких в м. Мідлетон, з ініціативи п. І. Лихолата, гості зложили 2 ф. 6 п.

З нагоди вінчання П-ва Анни і Романа Лузитиних в м. Ілосоп, з ініціативи п. І. Іваник, гості зложили 3 ф. 8 ш. 6 п.

Під час христин донечки Ірки у П-ва Гузанів в м. Аштон, за ініціативою п. Татарина, гості зложили 3 ф. 6 п.

З нагоди весілля П-ва Пристаїв в м. Бері, з ініціативи п. Дюдюка, гості зложили 4 ф. 6 ш.

На христинах П-ва Мандзіїв, гості зложили 1 ф. 5 ш. 6 п.

На христинах П-ва Писарчуків, гості зложили 4 ф. 7 ш. 6 п.

З нагоди вінчання П-ва Старчаків у м. Болтон, за ініціативою п. Л. Д., гості зложили 3 ф. 5 ш.

З нагоди спільного свяченого у П-ва Ковальчуків, з ініціативи п. Т. Драчевича, гості зложили: Л. Бойчук — 1 ф., П-во Кар'яки — 10 ш., П-во Драчевичі — 1 ф., П-во Ковальчуки — 1 ф.

Друг М. Шрам — 5 ш.

НА ПРЕСФОНД „ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ”

ПП. А. Когут — 2 ф., А. Будний — 5 ш., І. Кульчицький — 1 ф., Я. Врублевський — 10 ш., М. Глушко — 10 ш., М. Воробець, С. Ш. А. — 10 ш. 6 п., І. Ф. Норд Бервік — 1 ф., С. Крушка, С.Ш.А — 9 ш. 10 п.

З нагоди вінчання П-ва Данки і Богдана Бернатовичів у м. Брадфорд, з ініціативи О. Шмегельського, присутні зложили 2 ф. 19 ш. 6 п.

Усім Жертводавцям скаладаємо щире подяку. Молодам Парам, Батькам і Похресникам бажаємо багато щастя і mnogих літ.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ” У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Річна передплата	1 ф. 1 ш.
Піврічна передплата	10 ш. 6 п.
Тримісячна передплата	5 ш. 3 п.
Ціна і примірника	1 ш. 9 п.

В інших країнах — у перерахуванні на валюту даної держави.

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ LIBERATION PATH

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

Рік вид. V. Ч. 9 (60) ЛОНДОН, ВЕРЕСЕНЬ (SEPTEMBER), 1952 Ціна — 1 ш. 9 п.

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО

ЛИСТ ДО А. Г. КЕРКА

Нещодавно на сторінках московської преси був появився відкритий лист голови т. зв. „Комітету захисту історичної правди про Росію”. Е. П. Джунковського до американського адмірала Керка. У відповідь адмірал Керк у половині місяця липня ц. р. проголосив лист до Е. П. Джунковського. Понище друкуємо лист голови АБН п. Я. Стецька до адмірала Керка, в якому порушені ті питання, на які адмірал Керк дав двозначну або зовсім невластиву відповідь — Редакція.

Вельмишановний Пане!

В листах, якими Ви обмінялися з головою „Комітету захисту історичної правди про Росію” Е. П. Джунковським, дві сторони — американська і російська — говорять про третю, якої погляди на порушені справи, на жаль, не відбиваються в порушених листах. Ця третя сторона — це вільні колись і самостійні державні народи, уярмлені пізніше білим і червоним царатом. Як голова АБН, маю деяке право говорити в імені тих народів. Буду вдячний, якщо б Ви схотіли застановитися над понижчими думками:

1. Коли Ви виступаєте в імені певного крила американської громадської думки, — це річ нормальна. Але чи Ви вважаєте нормальною річчю, коли в імені уярмлених народів виступають члени нації, яка ті народи уярмила і досі тримає в рабстві? Чи це не є подивугідний нонсенс? Чи це не є нечувана ароганція з боку панів Джунковського і Ко?

2. Росіяни, як білі так червоні, обстоюють їм усім дорогою засаду неподільності російської імперії, збудованої на обмані, насильстві, крові й сльозах, уярмлених народів. Чи не можна uważати подібні претенсії аморальністю і нечуваною аномальністю в наші

часи? Перед першою світовою війною розпалася Отоманська імперія, стративши свої африканські і балканські посілості, а також Арабію по тій війні. В кінці XIX-го віку остаточно зліквідовано еспанську імперію, як відомо, при чоловічій участі З'єднаних Держав Північної Америки (Куба, Філіппіни, війна еспансько-американська 1998 р.). Після першої світової війни союзники розділили Австро-Угорську і Німецьку імперії (відділення Ельзациї, польських земель і т. д.). На наших очах усамостійнюються колишні складові частини Британської імперії. І ось, не зважаючи на цей історичний процес, пп. Джунковські вважають, що єдиною імперією, яка, як нетикальна, мала б існувати далі на пострах і загрозу світові — має залишитися російська імперія? Чи це не є нонсенс?

3. Чи не є облудою запевнення росіян про „братерський союз” з уярмленими народами, коли навіть тут, на еміграції, вони не бажають визнати ніяких організацій тих народів? Коли вони і тут послуговуються різними квіслінгами, то чого треба чекати від них на терені російської імперії, коли вони захоплять, як сподіваються, за американською допомогою владу там? Чи людям подібної сутоімперіялістичної ментальності можна довіряти?

4. Чи Ви не вважаєте, що називати нації, які творять численну більшість в СССР, „національними меншинами” — є нонсенс? Нонсенс, який свідчить виразно про насильницький, не толерантний спосіб думання пп. Джунковських? Національною меншістю в СССР є москалі, а решта народів не є жодними меншостями, лише націями, які творять величезну більшість на своїх історичних землях.

5. Твердити, як це роблять пп. Джунковські, що московське населення радісно вітатиме західні армії, як визволителів від большевицької тиранії, бо так, мовляв, було спочатку в 1941 р., коли російське населення радісно вітало німців, — теж явний нонсенс. Росіяни ніколи не були і не будуть активним антибольшевицьким чинником у розгрі СССР із Заходом. Так само, як у 1941 р., кидали зброю не російські вояки, а українці, білоруси, туркестанці, грузини, азербайджанці, козаки, литовці, лотиші та інші неросійські народи. Так буде і в новім збройнім конфлікті. Цинізм пп. Джунковських характеризує, напр., те, що коли з факту, що 1941 р. вояки червоної армії добровільно здавалися в німецький полон, росіянам треба було викупи пропагандивну зброю проти українців і інших неросійських народів, що це, мовляв, „гітлерівці“, тоді всі російські газети писали, що здавалися в полон не москалі, а українці і т. д. Коли ж з того самого факту треба сьогодні спрепарувати зброю на користь москалям, то панове Джунковські — всупереч правді — твердять, що ті вояки склалися з москалів!

6. Твердження пп. Джунковських, що Гітлер згубив справу визволення, бо хотів переставити розподіл російської імперії — це явна неправда. Відомо всім, що в Україні, Білорусі, Польщі і т. д. Гітлер запровадив колоніальну систему, яка не давала найменшої автономії завойованим народам. Всім відомо, що ніякого акту проголошення — хоч би фіктивного — державної незалежності відбитих від Росії територій Гітлер не видав. Навпаки, відомо, що він, напр., **зліквідував** акт відновлення Української Державности, проголошеної Українськими Національними Зборами 30 червня 1941 р., а створив Власовщину — формацію воєнно-політичну, яка в своїй програмі була білим большевизмом і про жодне відділення уявлених народів від російської імперії і чути не хотіла. І, власне, коли Гітлер програв, то тільки тому, що не хотів визнати розподілу російської імперії на самостійні держави поневолених народів. Треба підкреслити, як річ певну, що й тепер програє свій спір з Москвою кожна нація, яка поставить на єдиномедіумську карту.

7. Явний нонсенс є говорити, що утримання єдиної неподільної імперії забезпечило б Заходові тривалий мир. Коли російська

імперія — в розмірах від Ельби, хоч би від Балканів до Манджурії — буде окружена ліліпутами, якими в порівнянні з таким монстром були б Угорщина, Австрія, Чехія і т. д. — то такий стан був би явною провокацією для Росії розширяти далі її границі. Зрештою, продовж своєї історії Московщина завжди продукувала Іванів Грозних, Петрів, Катерин і Сталіних, які беззастанно підбидали сусідні народи. Які гарантії дають пп. Джунковські, що в майбутнім буде інакше? Напевно буде так само і далі, поки **імперія-монстр не буде поділена і поки на її руїнах не постануть вільні держави неросійських народів.**

8. Правда, що є „неосновательно“ твердити про „порабощеніє національних меншин“ у Росії..., бо там нема меншостей, а цілі нації. І розходиться не про їх „порабощеніє“, а про їх екстермінацію, доконувану з холодною кров'ю Петербургом і Москвою.

9. Панове Джунковські рекламують для себе і для москалів „повну свободу самостійно організувати державницьке, соціальне і економічне життя на історично посталій території Росії“. Ніхто того права москалям не заперечує на території Росії, тобто на її етнічних землях. Але висувати претенсії, що москалі мають право влаштовувати політичне, соціальне і економічне життя інших, підбитих неросійських націй — це нечувана річ. І це теж свідчить, що не інакше розуміють у тім випадку поняття „свободи“ білі москалі, як і червоні.

10. Панове Джунковські мають сміливість називати „ізмінниками“ борців за національну і державну незалежність народів, підбитих Росією! Запитуємося, чи американці уважали боротьбу поляків проти Росії за зраду? Чи уважали боротьбу чехів, сербів, італійців проти Австрії за зраду? Чи уважали боротьбу ірландців проти Англії за зраду? Чи уважали боротьбу Вашингтона проти Англії за зраду? З тими претенсіями народу-імперіяліста, претенсіями нахабними й цинічними — треба раз на все скінчити. Навпаки, ми нації, що борються з московським ярмом, уважаємо за зрадника кожного **квіслінга серед нас, який з підлоти чи глупоти, піде служити московському імперіалізму.**

11. Росіяни кінчать листа закликом до Америки „урочисто заявити всім народам Росії“,

щоб ті й не сміли думати про свободу і державну незалежність, а скорилися по упадку большевизму в нове ярмо „нової” Росії. Можемо Вас запевнити, що така заява Західного світу означала б в найкращім випадку свисток паперу, на який ніхто з воюючих за свою державність народів не звернув би уваги. А в найгіршій — від чого хай нас Бог боронить — випадку, це означало б нове уярмлення підбитих народів російської імперії, а потім і уярмлення Москвою (білою чи червоною) і решти світу, включно з Америкою.

12. Маю скромність думати, що висказані тут думки заслуговують на Вашу пильну увагу. А наприкінці дозволю собі сказати кілька слів — не перестороги чи погрози — які звучать у листі пп. Джушковських до Вас, а кілька слів вияснення нашої позиції в тій справі. Ви кажете, що „самоозначення” не може означати „передрішення”? Мені не ясний сенс цього виразу. Коли „передрішення” означає для Вас те, що ми вже наперед рішили, що хочемо стати і станемо незалежними державами, то в таким разі ми від цього „передрішення” відмовитися не можемо. Ми вже „самоозначилися”, ми і наші предки в довгих і кривавих змаганнях з Росією „самоозначилися” плебісцитом крови, що уважаємо важнішим від плебісциту картками голосуючих.

13. Ви пишете, що політика Американського Комітету „все була ясною і послідовною” політикою „визволення всіх, свободи для всіх”. На жаль, ми не можемо це назвати ясною політикою. Сталін уважає, що в СССР для неросійських націй уже існує свобода. Пани Джушковські теж переконані, що й вони дадуть тим народам свободу так, як її розуміють. Та ми вже є в тій стадії, що такі загальники нас не задовольняють. Для нас свобода — це визнання нашої державності, повної незалежності від Росії, як і від інших держав. Іншої свободи ми не розуміємо.

14. Коли Американський Комітет відкидає всі расистські теорії, то він повинен також відкинути теорії пп. Джушковських, базовані на вищості і упривілейованості московського народу так, як відкидаємо ті претенсії ми. Ви пишете про надання націям „повної незалежності”, „коли така буде воля народу для даної національної групи в середині Советського Союзу”? Поперше, в середині

Советського Союзу чи взагалі в якимсь „всеросійським союзі” — для нас не може бути ні свободи, ні незалежності, бо це можливе тільки поза таким „союзом”. Подруге, якщо покликатися на волю народу, то, повторюю, народи АБН вже виявили і далі виявляють свою волю бути незалежними від Росії. Отже, при чім тут, „якщо така буде воля народу”, коли вона вже є? Чи проллятої крови не досить? Коли Захід визнав Тіта і, перед війною в Кореї, готовився визнати червоний Китай, чи тоді ті визнання були узалежнені від вияву „всенароднього демократичного голосування”? Чи був переведений плебісцит, напр., в Альзациї, коли в 1918 р. її приділено до Франції?

15. Прирівняння Америки до російської імперії щодо полагодження справ національностей — є цілком не на місці. В США є розпорошені відламки різних націй, осілих на своїй території в Європі. В СССР неросійські нації сидять на своїх споконвічних землях, і нікуди з них не виемігровували, а навпаки були підбиті московськими зайдами. Порівняння тут з США не може бути ніякого. Це зовсім різні питання і рішаються вони зовсім іншими способами.

16. Основне питання: що таке „демократичне рішення”, а що „недемократичне”? Чи рішення Вашингтона або Де-Валери було демократичне? Або, піддержуваного зараз Західними державами, рішення Тіта? Або болгарів і сербів у XIX віці, коли вони визволялися з-під отоманської імперії? Чи приділення у свій час незалежності Чехії, Польщі, Альбанії, Угорщині і т. п. було демократичне, чи ні?

Наші народи віддають усе своє найкраще й найцінніше: віддають життя і кров у довгій і важкій боротьбі за свою державну незалежність, ідучи слідами своїх предків, які боролися проти московської тиранії. Наші народи і тепер борються проти червоної московської тиранії. Цією боротьбою ми вже купили собі право на державну незалежність і цього права не продамо за ніякі гарні слова, гасла чи обіцянки. Росія, як імперія, мусить бути знищена. На її руїнах мусять постати незалежні, суверенні держави наших націй. І вони постануть незалежно від стремління червоних і білих большевиків — імперіялістів.

Прийміть вислови правдивої пошани до Вас
Ярослав Стецько

ІВАН ПРИХОДЧЕНКО

ПРОТИ СПРОБ ЗАХИТАТИ РЯДИ НАЦІОНАЛІСТІВ

Український націоналізм, як світогляд, як рух, як політична течія, а також його надхненники й творці та навіть рядові націоналісти, зорганізовані в певній націоналістичній формації, впродовж років і десятиріч, від самого зародку ідеї націоналізму, — зазнали важких, дошкульних ударів з боку чужих українській справі людей, середовищ, урядів чи влад, так і з боку своїх же „землячків” різних антинаціоналістичних напрямів. Згадаймо атаки російських партій і їх політичних лідерів на українські державно-самостійницькі ідеї Миколи Міхновського, як теж і атаки своїх же „приятелів”, багато з яких не лише не підтримали Міхновського з його самостійницькими концепціями, а навпаки — пішли на співпрацю з російськими політичними середовищами, для яких Україна завжди була поняттям „русской окраинной земель”; згадаймо атаки чужих і своїх „демократів” на Дмитра Донцова за його український „шовінізм”, „расизм” і за що хочете, бо саме Д. Донцов поставив буття нації, її ідеал, її вагу й ціну понад усі експериментальні і неекспериментальні „ізми”; згадаймо шалене цькування і полювання ворожих сил за Євгеном Коновальцем, аж до досягнення їх злочинської мети — вбивства провідника новітніх українських націоналістів, а далі — Чупринка, Бандера, очолювані ними УПА і ОУН, скільки проти них було спрямовано ворожих провокацій, підкупства, оплодотворення і одвертої боротьби, включно до збройної з боку окупанта України. Перегляньмо шлях росту й боротьби українських націоналістичних сил від Міхновського аж до Бандери і ми побачимо, як справді не легко було йти тим шляхом. І саме тому той шлях важкий, що він веде до Правди, Добра і Щастя України, а кожний такий шлях неадекватний злим духам і злим елементам, яких так багато було і є на нашій і поза нашою землею.

Кажемо це не для красивого слівця, не для ефекту фрази, а для ствердження дійсності, свідками якої були наші батьки і свідками якої є ми, сучасне покоління.

Тож нема нічого нового в тому, що й сучасна Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери зазнає стільки

несамовитих, іноді аж до божевільня, атак, збройних в краю і незбройних за кордоном. Коли ж говорити про напади на Закордонні Частини ОУН, то тут з усією прямоотою треба підкреслити ті джерела або, вірніше, ті пункти, з яких іде організований чи не організований, індивідуальний наступ, щоб захитати ряди націоналістів. Порушуємо цю тему, бо ворожі виступи, атаки на українських націоналістів-революціонерів за кордоном не лише не припинилися останнім часом, а навпаки, подекуди вони ще більш посилюються, лише прибирають іноді більш модерний, замаскований характер.

Звідки, отже, вони походять?

1. Від закордонних комуністів усіх мастей та большевицької афентури з-поза того боку залізної заслони, а впарі з тим — від закордонних російських шовіністів-імперіялістів усіх мастей, усіх політичних середовищ, починаючи від т. зв. „демократичних” і кінчаючи на крайньо-шовіністичних, фашистських (НТС).

2. Від деяких українських політичних груп і політичних лідерів, для яких партійно-групові інтереси і власна політична кар’єра стоять куди вище, ніж Україна, і які прагнуть мати тільки таку Україну, яку вони хочуть, попри всі бажання українського народу.

Спробуємо кожний з тих пунктів розглянути трохи ширше, докладніше, щоб не бути, як кажуть, голословними.

Отож, про закордонних комуністів, російських шовіністів та большевицьку афентуру: Якщо говорити про перших і останніх, тобто про чужоземних комуністів і насланих советами енкаведистів, то вони діють майже гармонійно, хоч і не зв’язані між собою організаційно. Комуністи західних народів виконують ролю, сказати б, зовнішніх пропагаторів комунізму і підричників усього, що є національно-українське, зокрема ж ведуть запеклу одверту боротьбу проти українського націоналізму; наслані на Захід большевицькі посіпаки з СРСР провадять „внутрішню роботу”, тобто пролазять до потрібного їм середовища і звідти пробують його валити. Ці останні, ясна річ, найнебезпечніші, бо не рідко їх дуже важко відразу

здемаскувати, викрити, а головне, найбільше нещастя української, як, зрештою, і всякої іншої еміграції, полягає в тому, що хоч би навіть пальцем тикати на того або іншого большевицького агента, то він на все може свистати, бо еміграція не має ані законного права арештувати такого типа, ані провести якогось формального слідства. А „самосуд” над негідником, хоч би і явним, хоч би над найбільшим злочинцем супроти не тільки українських інтересів, а й інтересів інших народів, — уважається „незаконним” і часто карається саме не злочинця, а тих, які вчинили сякий-такий „самосуд”. Цим жодною мірою не хочемо оправдувати методів самосуду, а тільки хочемо вказати на важкість боротьби з усякого роду большевицькими заїдами серед українського еміграційного середовища, а подруге — на надзвичайно кволу ще досі, вкрай незадовільну боротьбу з агентурною сіткою з боку урядів держав Заходу, в руках чиїх перебувають усі можливості до поборення большевицької агентури. Навіть більше, відповідні органи таких держав, замість виловлювати всякого роду накинених на Захід большевицьку покидь, більше пильнують діяльність, скажімо, бандерівців — найактивніших побороваців комуно-большевицьких елементів.

Маючи таку широку можливість у дії, не слід закривати очей на те, що большевицькі агентурні елементи могли підшитися під „прихильників націоналізму” і всякими, раз „ультра-патріотичними”, інший — критицистичними, третій — ще якими іншими способами так каламутять воду, що іноді важко розібрати, де і в чому правда, а де ні, де починається „ультра-патріотизм”, а де кінчається безумне паплюження і шельмування всього, що містить у собі націоналістичне.

Українські націоналісти супроти того повинні бути дуже чуйними та не піддаватися на жодні провокаційні дії ворога, хоч би з якої цілини він не вилазив. Цим не хочемо сіяти підозри „всіх на вся”, але вимушені сказати, що останнім часом, у зв'язку саме з послабленням чуйності, ворог багато робить для того, щоб зсередини розкласти та захитати ряди українських націоналістично-революціонерів.

Щодо російських закордонних шовіністів, то вони далеко слабші і далеко не такі небезпечні, як попередні. Завдяки твердій вірі в перемогу саме національної, а не жодної

іншої ідеї України, українська еміграційна спільнота зайняла таку поставу до російсько-шовіністичного наступу проти неросійських народів, що російська національна політика виглядає дуже блідо і немає жодного сумніву, що росіяни взагалі з свого єдиноділімського горшка навряд чи їстимуть кашу, особливо ж українську. Всякого ж роду Гулаї, Золотаренки, Костецькі, Бойки, Дикі, Богатирчуки і т. д., — то на наш погляд, українська спільнота, чи радше українські політики, взагалі забагато надають їм уваги. Всі ті перекінчики викінчать самі себе при першій-ліпшій нагоді.

А все ж таки не мусимо аж цілковито легковажити і ту ділянку, звідки український націоналістичний рух дістає так само чималих провокацій, шантажних і підступних стрілів, часто навіть не чужими, а своїми руками.

Щодо деяких українських політичних груп і політичних лідерів, які далі ведуть затягу боротьбу проти українських націоналістів, то тут на першому місці стоять ті самі українські соціялісти, яких минуле загально відоме. Видавана ними газетка „Наше Слово” геть чисто перебрала традицію колишнього авгсбурзького „Нашого життя” і на сьогодні не вгамувалася з своїми паплюженими та пасквільними виступами проти ОУН, її окремих провідних людей і преси. Редактори „Нашого слова” ще й досі лякають своїх читачів та симпатиків „бандерівськими ножами” та „путами” і таким способом свідомо чи несвідомо підтримують протинаціоналістичну боротьбу явно ворожих чужих агентур. Цікаво, що сторінки „Нашого слова” рясніють буквально подібного роду уїдливіми та шельмуючими нотатками, як це є в „Новом Русском Слове” або інших російських виданнях. Іноді соціялістичне „Наше Слово” перевершує навіть гулаївський бюлетень.

Певна річ, що українські соціялісти не мають жадних підстав лякатися „бандерівських ножів”, але власної своєї національної совісті (якщо в них така є? — прим. склад.) і власного національного сумління (теж чи в них воно є? — прим. склад.) повинні боятися, бо чейже добре знають, що пишуть наклепи і провокацію на українських націоналістів. І тут уся ця „праця” спрямована на те, щоб на спробі скомпромітувати український націоналістичний рух хоч бодай якоюсь мірою подати світові про свою соціялістичну „живучість”. І коли ми згадуємо

бодай малі спроби декого з українських націоналістів найти якісь шляхи до „порозуміння” з такими от українськими політичними колами, як соціялістичне, то нам стас жаль і за тих, і за інших.

На друге місце висувається майстренківсько-бабенівський „Вперед”, який, щоправда, за своєю мудрістю більше маскуватися, мав би бути поставлений вище понад „Наше слово”. Якщо „Наше слово” „чесне влобовую”, і тим себе цілковито розкриває, то „Вперед”, подібно до слимака, як до нього хто підходить, ховає в свою слимачину раковину голову і звідти, з тієї раковини, випускає слизисту рідину. Так, напр., в 3-4 (23-24) числі, „Вперед”, в передовій статті „Важлива подія в житті еміграції” вичитуємо про те, як „одне досить галасливе середовище серйозно плянує очолити майбутню революцію”, а коли, мовляв, цьому середовищу кажуть, ну, а як з тамтими, що в Україні повстануть і поведуть революцію, то це „галасливе середовище” буцімто каже, що ми приєднаємо їх до себе. Звідки, де, коли почув редактор „Вперед” такі фантастичні вислови про майбутню революцію? Хіба може це йому сказав хтось з підлітків, або „набрав” отаким жартом.

Зрештою, в тому ж „Впереді” можна чого більше знайти (хоча б уперту орієнтацію на колгоспну таку Україну), але не будемо над тим тепер зупинятися, бо це окрема тема.

Повторимо лише, що ось у такий і інший спосіб чужі й „свої” люди роблять постійні старання підірвати або зовсім розвалити ряди українських націоналістів за кордоном. До цього вищесказаного висувається, як один із стовпівих „аргументів”, безгрунтя Закордонних Частин ОУН — еміграційні обставини. Яка, мовляв, може бути революція на еміграції, пощо надривати голос про революцію, коли ця революція сама по собі прийде в краю, коли ту революцію роблять „там”, а не „тут”?

Ніхто, звичайно, з українських націоналістів не хоче робити на еміграції революції, але так само ніхто не сміє робити тут опортунізму, міняючи революційно-визвольні концепції на всякого роду угодовські зговори чи договори з будь-ким, хто стоїть на позиціях проти національно-визвольної і саме революційної боротьби за волю України. На еміграції революції ніхто не зробить, але для майбутньої революції в Україні може зробити

Б. БОРА

МАРІЯ

Вітер шумить очеретами,
Хвилі бушують невтомно в Дніпрі,
Ніч шелестить між трепетами,
Попелом вкрились зорі вгорі.

Хусткою чорною вкута
Ходить над берегом Мати свята
Дужчас буря розпутана —
Оргія космосу, смерті й життя.

Ходить... Спинилась над Кручею,
В небо звелися святі рамена...
Буря в облаччя їй тучею,
Пасмуга скочила, дика, страшна.

Боже! — хришкнми акордами
Вдарились в небо гарячі слова, —
Край урятуй перед ордами,
Городи Кия, Данила і Льва!

Перед сліпими поганами
Рідну Софію і Юра спаси!
Зглянься над їхніми ранами!
Сину! У Господа ласки проси!

Ніч шелестить над столицею,
Попелом вкрились зорі вгорі.
Ходить Марія черницею,
Хвилі бушують невтомно в Дніпрі.

(Із недрукованої збірки „Моя Доба”)

багато. І в тому напрямі діють українські націоналісти-революціонери за кордоном, у напрямі всякої можливої допомоги Воюючій Україні в її затяжній, нерівній боротьбі з московсько-большевицьким окупантом. Кожна видана українською чи чужоземною мовою книжка про Україну — для України, кожне виголошене, перед своєю і чужою публікою слово про боротьбу України — для України, кожна політична акція типу маніфестації чи індивідуальних письмових або усних інтервенцій перед відповідними чужоземними чинниками в справі України — для України. Навіть продеклямований школярем із театральної сцени вірш про Україну — для України!

І нехай кажуть вороги, що те є „примітивізм” і „просвітянство” — але українське суспільство на чужині робило й далі буде робити все можливе, до найменшої дрібниці, в ім'я прийдешньої української національно-визвольної революції за здобуття Української Самостійної Соборної Держави.

Українські націоналісти-революціонери були, є і будуть у перших шергах тієї боротьби.

Є. ОРЛОВСЬКИЙ

В ЧОМУ НАША СИЛА?

— В чому ваша сила, чи ви можете визволитися **самі**, коли і як вибухне революція?

Ось питання, які чуємо з різних сторін від приятелів і неприємлів української визвольної справи. Але мало хто розуміє справжню суть самої справи, а від цього залежить уява про визвольну революцію поневолених народів СРСР. Бо хіба, напр., можливо було предбачити, що початком великої французької революції, буде здобуття тюрми Бастилії і чи взагалі хтонебудь плянував таку Бастилію, яка перейшла в історію? Або, чи виступ у Петрограді українського волинського полку, який дав поштовх до національних революцій у царській імперії був плянований, як всенародній український національний зрив? Одна іскра нераз викликає великий пожежа.

Важко колинебудь і донебудь предбачити день вибуху революції, натомість можна говорити про обставини, за яких можливий революційний зрив.

Сила української національної революції лежить передусім в **ідеї**, в **концепції** революційної боротьби, в **провідних** кадрах і в **народі**. Почуття правди і справедливості є сильніше в гнобленого, як у вільного народу. Бо поневолений нарід постійно прагне правди і справедливості так, як людина в тюрмі насамперед прагне волі, а щойно потім хліба. Тому і наша революційно-визвольна боротьба більше, як будь-яка інша, сперта на ідеалістичних моментах.

Наша боротьба за українську державу охоплює всі ділянки нашого життя, таким чином український національний організм, як цілість протиставляється московському. Гасла сьогоднішнього дня ми зв'язуємо з боротьбою за державність, видвигаємо **власний** національний образ кожної ділянки нашого життя в українській державі, що дає нам непоборну, органічну основу для нашої майбутньої держави. Коли, напр., кажемо — геть з колгоспами! — то це значить, що в українській державі земля перейде на власність хлібороба. Отже, гасла сьогоднішньої боротьби органічно пов'язані з завітнішньою українською державою, за яку боремося. Не інакше є в культурі, мистецтві, науці і т. п., де також іде змаг української духовності з російською.

Бачимо, що в Україні у підпільній боротьбі з ворогом, крім зброї і політично-пропагандивних засобів, стоїть також мистецтво, наука, література і т. п. У підпіллі поети творять нову героїчну українську поезію, яка нагадує нам огненні слова Шевченка. Там виростають мисці-різьбарі і графіки. Графіка в підпіллі — це не видумка, але реальність. Ні поет Марко Боеслав, ні різьбар Черешньовський, ні графік Бей-Зот — це не випадкове явище українського підпілля, але витвір нового духа української визвольної боротьби. Коли українське визвольне підпілля вилює, крім провідників, бойовиків, командирів, державно-політичних керівників і пропагандистів, також поетів, мисців, графіків і т. п. — це значить, що українська визвольна боротьба прийняла найвищі форми змагу з гнобителем.

Впарі зі збройним сиротивом іде українська духовність. Тиск підпільної літературної творчості впливає і на легальну українську творчість, що проявляється в підсоветській Україні. Постійні „ревеляції” про „націоналістичні ухили” в українській літературі й науці свідчать про те, які широкі форми прибрала українська революційно-визвольна боротьба. Українська національна стихія охоплює і легальних поетів та науковців, які нераз мимоволі допускаються „націоналістичних ухилів”, хоч за це чекає їх рішуча розправа Москви. В повстанських піснях, у підпільних поезіях найкраще відзеркалений **справжній** зміст національної душі українського народу.

Навіть сьогодні, в час найважчого поневолення й тероризування московсько-більшевицькими імперіялістами українського народу, зберіг він щось **рідне, власне**, що символізує йому українську державу. А символом держави — є власна армія. Такою армією для українського народу є УПА. Тому не важно, чи УПА діє тепер великими чи малими бойовими відділами, а важне те, що вона діє безперервно далі і пригадує цілому народові, що тільки зброя **рішатиме** про наше визволення. УПА — це ядро, що одного дня перетвориться у велику революційну армію українського народу, в нову Хмельниччину, яка стала історичним доказом,

чи є можлива українська національна революція власними силами українського народу.

Український визвольний рух — це не випадкове явище різнородних груп утікачів, яких большевицька терористична система втиснула в підпілля без можливості повороту до легального життя. Це **точно** окреслені визвольні-революційні формації, що творять разом з'єднану завершену **цілість**. УПА — це збройне рам'я народу, ОУН — ідейно-політичний аванґард, а УГВР очолює цілість і, в протилежність до агентурного уряду Москви, є фактичним репрезентантом українського народу.

ОУН своїми ідеями проникає зміст життя українського народу на всіх ділянках. Вона діє всюди там, де збройній формації немає доступу. Проникає теж советську армію, щоб прихилити бійців до української визвольної справи і в слушний час включити їх в один великий революційно-визвольний фронт всіх неросійських народів проти московсько-большевицьких імперіялістів-гнобителів. Кладає основи для майбутніх національних армій, які постануть у висліді розсадження советської армії зсередини. З концепції розпаду російської імперії випливає автоматично концепція розпаду її армії на складові національні частини.

Визвольна боротьба є незначима. Можуть мінятися її форми й методи, але вона буде продовжуватися аж до перемоги. Це є послідовність незаперечної ніким істини, що ніколи не можна вбити гону до волі, хіба б фізично знищити весь нарід, що є неможливо.

Концепція визвольної боротьби українського народу охопила всі ділянки життя в одне організоване органічне а теж стихійне тягіння до свого питомого природнього образу своєї вільної й суверенної держави, зв'язавши з ним усі верстви і шари українського суспільства. Кожний уже свідомий, що ні одна ділянка українського життя не може нормально розвиватися так довго, поки не буде власної держави. Таким чином все збігається в **необхідній** передумові для забезпечення існування і розвитку українського народу, а нею є тільки власна суверенна держава.

Не треба забувати, що большевицький режим щораз більше котиться в непевне й безвихідне становище. За царської Росії, а також майже за тридцять років московсько-большевицької імперії — для винищування ре-

волюційно-визвольних національних рухів служили безмежні простори Сибіру, Казакстану і т. п., куди запроторено мільйони людей на неминучу смерть. Але вже сьогодні ця сама московсько-большевицька система нищення народів творить такі наявні протилежні наслідки для большевиків, що вони починають розгублюватися. Відомо, що большевики депортують на Сибір найкращі національно-свідомі й ідейні елементи і тим самим всупереч їх плянам постають там, як і на інших просторах, революційні вогнища, що в свій час можуть викликати зрив, і тепер вже викликають саботаж у всіх частинах московсько-большевицької імперії. Це також слабкі та загрожені місця ССРСР, бо, напр., в Сибірі знаходиться законспірована воєнна індустрія, яка стає загрожена революційними вогнищами жителів цієї землі. А біля 20 мільйонів людей на Сибірі не можна знищити, бо не буде тоді кому працювати. Ідея спільного фронту всіх народів поневолених московсько-большевицькими імперіялістами стала смертельною загрозою для ССРСР. Теза АБН, що, напр., за українську державність можна боротися і на Сибірі або навпаки, не є тільки теорією, а стає дійсністю, якої так бояться большевики. Ідеї АБН підтримують до тої міри большевицьку систему поневолення, що большевики вже сильно затривожені питанням збереження єдинотілімої російської імперії і спільно з білими російськими імперіялістами розпочали шалену акцію проти ідей АБН. Вже сьогодні, большевики, щоб вдержати російську імперію і підкорити собі весь світ, виразно обпираються на російський нарід, як носія поневолення, а одночасно користуються фальшивою пропаґандою захисту ідеї національного визволення народів на цьому боці залізної заслони. І так з одного боку ведеться русифікація неросійських народів, а з другого боку — облудна оборона, напр., Маляїв. Це явно бачать народи ССРСР і також витягають висновки по відношенні до себе і своїх прагнень до незалежності.

Формулу боротьби цілого українського народу за УССД треба також перенести і на еміґрацію. Це значить, що наша українська еміґрація мусить, як цілість і як кожний зокрема, бути на **фронті боротьби з російським імперіялізмом усіх барв**. Має ширити серед західного суспільства ідеї нашої визвольної боротьби з російським імперіялізмом. Формула консолідації українства на

З ЦИКЛУ: ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ РЕВОЛЮЦІЇ

3. К-ВИЧ

ДО ЗМІСТУ НАШОЇ РЕВОЛЮЦІЙНО-ВИЗВОЛЬНОЇ
КОНЦЕПЦІЇ

Організатором визвольної боротьби є завжди політична організація і мілітарна сила, тобто армія, а основною силою революції — є народні маси. Програма-ціль мобілізує до боротьби, реалізація якої — це зенітний процес революції. Тому вже сьогодні стоїть перед нами питання, чи основні засади нашої програми будуть реалізовані з моментом вибуху революції, чи т. зв. державна рація вимагатиме, щоб ще деякий час придержуватись системи старого (окупантського) ладу, зберігаючи, напр., колгоспну систему, змінивши в ній лиш необхідне, щоб, мовляв, не постав хаос, дезорганізація економічного життя, голод і т. п.

Ми заступаємо протилежний погляд: уважасмо, що сила революції лежить саме в тому, що вона валитиме радикально й основно все старе, **протинне** народові і психіці української людини. Має творитися все нове, здорове й творче, духом і змістом **українське**. Це зразу єднатиме програму-ціль з програмою-засобами, органічно поєднаними елементами, а зміст держави — з нашою визвольною концепцією.

еміграції — це **єдність** еміграції з краєм. Основа консолідації — це **визнання** основних положень Воюючої України, тобто — об'єднання на **базі** визнання крайових позицій. Українська внутрішня політика — це не міжпартійні балачки, але сокупність засобів і методів для **мобілізації** народу до боротьби проти червоного і білого російського імперіалізму, за здобуття нам прихильників серед західного світу, за визнання і підтримку ними наших ідей, за те, щоб західний світ дав чинну допомогу УПА і іншим визвольним рухам поневолених Москвою народів. Крім України, ми маємо протиставити Москвігнобителів фронт поневолених нею народів.

Ось відповідь на це, скільки нас, яка наша сила і чи ми можемо визволитися самі. А день вибуху революції невідомий, як за всіх інших попередніх революцій, але ми знаємо напевно, що він уже недалеко. Він мусить нам принести перемогу!

Пригадуємо, що коли під час походу німців хлібороби-колгоспники стали ділити землю поміж себе, то всюди постало велике піднесення: невже ж справді ділять землю, віддають на власність? І українська національна революція мусить зразу піти на зустріч бажанню українського хлібороба і дати йому його землю. Які тактичні міроприємства мали б бути застосовані для внеможливлення ворожої диверсії — це належатиме представникам адміністрації і політичному управлінню, що на місцях швидко й конструктивно проведуть готовий шлях.

Немає, напр., небезпеки голоду, якщо творчіть українського хлібороба не буде обмежена. Але ж український хлібороб з приходом німців, і зараз по другій світовій війні, без тракторів і коней та іншого потрібного господарського реманенту відбудовував господарство і то навіть не своє, а колгоспне. Ще швидше й конструктивніше відбуватиметься відбудова й піднесення господарства, якщо український хлібороб працюватиме для себе, своєї родини, свого народу, своєї власної армії і держави, які захищатимуть його здобутки. Будуть орати без примусу й наказу вдень і вночі, вживатимуть коней і коров, відремонтують трактори і голоду напевно не буде ні в селі ні в місті. Не буде відчувати його і наша армія на фронтах.

Отже, українська національна революція мусить дати народові землю і волю одразу. Немає жодних моментів, які промовляли б проти такого радикального підходу до справ, якщо приймається революцію, як нашу визвольну концепцію, а не як інтервенцію чи еволюцію большевизму або, як погляд, що колгоспна система добра, а зло лише в тому, що вона не в руках українських комуністів. Революція буде на динаміці власних вартостей, що заперечують чужі. Всякий симбіоз — це крах революції. Так є під оглядом національно-політичним, як і соціальним. Неясність, напр., в тому чи має бути Паневропейська федерація, Союз Народів чи якесь інше інтермаріом, демобілізує, але ясно і просто звучить національна ідея, тобто Самостійна

Соборна Українська Держава, що зразу має точно означений свій зміст. Хаос у соціальному площині є тоді, коли стоїть, напр., питання чи мають остатися колгоспи, радгоспи, соцзаводи чи інші види колективізації, а ясно кожному тоді, коли цілком є деколективізація, персоналізація, видвигнення на фон української людини, як національно-суспільної індивідуальності. Власне всі ті неясності завели б національну революцію на манівці, бо хто думає про УССД, той мусить закономірно знати і сказати про точно визначений її зміст, а не тільки про форму. Коли в 1917 р. укапісти чи боротьбісти сказали: Україна — комуністична змістом, то це було лише послідовністю ССРСР, а про українську державу не могло бути й мови.

Колгоспи в Україні — це значить столиця України Москва. Українець в колгоспі — значить у московських наймах. Соціального змісту української держави не можна відділити від її істотного атрибуту — суверенності! Тому питання соціального ладу України необхідно розглядати саме в аспекті тієї політично-державної самостійності. Умовини в нас не є такі, як на Заході, де можна не надавати тій справі такого великого значення. З другого боку треба тямити, що ворожі УССД російські кола можуть для демобілізації революції і зведення її до одного „котюлька” ставити соціальну проблему змістово подібно як ми, щоб убити соціальний ґрунт нашої революції, якщо ми будемо тут вагатися. Тому необхідно будувати наш лад на власних твердих основах. Наша революція мусить мати ясні й несумнівні правди, без будь-яких половинчастих цілей. Большевики в 1917 р. не знали жодних вагань і не мали ніяких половинчастих цілей, тому війну виграли. Там, де є намагання сидіти на двох стільцях (напр., як було з укапістами і ундістами), революції нема — є лише „золота середина”.

Ми згадали тут про хліборобство. Ці самі засади відносяться також до індустріального робітництва. Система всієї промисловості мусить бути змінена з першого дня революції на основі наших програмових залогень, які мають відповідати органічній тенденції українського робітництва і цілого життя нашого народу. Якщо б означена промисловість була удержавлена (напр., копальні) в національному зміслі, то це не буде мати нічого спіль-

ного з марксистським усупільненням. Вона змінить основно свій вигляд, коли режим і побудова внутрішньої організації на принципі державно-капіталістичному будуть замінені національно-державним принципом, де кожний окремий робітник, як людина-працівник, матиме вплив і вирішальний голос в самоуправлінні варстату праці, диспонуватиме свобідно ефектами праці та буде, хоч не власником, але господарем копальні. Дух **свободи людини і її творчої ініціативи** тут теж пробудиться.

Коли наша визвольна революція розкриє всі можливості для самовияву творчої української національно-суспільної індивідуальності української людини, динаміка досі гнобленого народу-нації пірве ворожі кайдани і здійснить побудову вільного, творчого українського самостійного життя проти волі всіх окупантів. Хмельниччину не можливо було подолати так довго, доки внутрі України не зроблено диверсії проти української держави. А Хмельниччина стояла так довго, поки ворог не почав через яничар захищати старі теж соціальні порядки в Україні. Тоді розпочався розкол між українцями. Це дуже добре розумів Богдан Хмельницький і, ідучи походом на Польщу, сказав такі знаменні слова: „Виб'ю з неволі польської весь український нарід. Тепер буду воювати за нашу православну віру. В цій війні допоможе мені вся чернь по Люблин, по Краків. І я від черні не відступлю, бо то наша права рука”. Так Богдан Хмельницький унеможливив вбивати клин поміж чернь і українську провідну верству, поміж соціальне і національно-державне, бо поєднав в одне оба рушії визвольного руху. Отже, соціальний момент побіч національного є суттєвим моментом визвольної боротьби. Після Богдана прийшов роздор, бо Москва почала оперувати через наших татарських людей, тодішніх укапістів, соціальною демагогією, відорвавши т. зв. провідну верству від народу, з якої найшлося багато таких, що захищаючи свої соціальні інтереси, шукали захисту в шляхетській Польщі або в дворянській Москві. Таким чином український нарід став роз'єднаний на соціальному підкладі. Великий державник Мазепа не міг повторити козаччини і стати Богданом власне тому, що уосібленням соціального був Семен Палій, якого звільнила Москва з Сибіру, щоб викликати соціальний бунт проти Мазепи.

Не включення в українську революцію української черні, тобто соціальної ідеї, яку ми тут з розумом образно черню називаємо — це значить скінчити її поразкою. Прикру науку з української історії витягали поодинокі українські визвольні сили. Одні, побачивши т. зв. руїну ролі черні, — наплямувавши — відреклися її. Вони бачили й проповідували лише державне питання, не визначаючи його соціального змісту, уникали народніх мас, лякаючись тієї „беллоа сіне капіте“, мовляв, Бог зна, які сили вона викличе з надер своєї химерної природи. Негуючи соціальне питання, тим самим віддавали його для використання чужим силам. Інші знову не бачили національно-державного визволення в тісному поєднанні з соціальним, і заакцентувавши виключно соціальне питання, заїхали з ним до інтернаціонального соціал-марксизму, знехтувавши свій національно-державний принцип. Оба ці погляди на українську визвольну революцію є помилкові. У їх висліді ми мали в 1917-20 рр. соціалістичний центр у Москві і універсали про федерацію в ім'я інтернаціоналізму і соціалізму-федералізму, а з другого боку — федерацію і „карательні отряди“. А Петлюра прийшов запізно.

Ні при чому тут оправдання про тиск антанти на користь федерації чи про панування соціалізму в цілому світі, все те лиш викрути. Основна суть лежить у цьому, що український нарід під керівництвом своїх тодішніх державних управлінь не пізнав себе, своєї власної, рідної, непоборної сили. Ніхто в той час не поставив правильної діагнози. Одинокій М. Міхновський в теоретичній площині почав розуміти глузд подій і історіософічного українського процесу, акцентуючи оба моменти. На практиці найбільше зрозумів це С. Петлюра і тому ніхто другий, а саме він, став батьком Петлюрою, створив Петлюрівщину, що могла бути початком нової української козащини, Хмельниччини, якщо б це усвідомлення прийшло раніше, ще перед збаламученням української народньої маси укапізмом і інною скрипниківщиною.

Період Петлюри — це був єдиний могутній період української революції в 1917-21 рр., який почав **віднаходити** елементи непоборности українства. Зрозуміли це прекрасно большевики, тому Петлюра не живе, тому така скажена була їх нищівна робота по лінії нищення Петлюрівщини і сучасного Визволь-

ного Руху, хоч інші в теорії були більшими ворогами соціалістично-комуністичних порядків, але без риску свого життя спокійно жили за кордоном. І, нарешті, це поєднання обох елементів — національного з соціальним — видвигнув український націоналізм і тому не живе сьогодні Євген Коновалець, Тарас Чупринка й інші, тому така скажена атака безпосередньо большевиків і посередньо їх замаскованих агентур на Український Визвольний Рух.

Укапізм, большевизм і т. п. включно з „націонал-комунізмом“ — це ніщо інше, як ворожа соціальна демагогія і диверсія в Україні. Татарські люди нашої доби: Кочубинські, Скрипники, Тичини і т. д. — це модерні Брюховецькі, Кочубеї і Носи. Всі пактування з російськими соціалістами, монархістами, „демократами“ і т. п. — це повернення нашої історії до доби Руїни і татарських людей, що продавались російським царям за юдин гріш.

Без поєднання національного і соціального моментів кожний український визвольний зрив буде смертельно загрожений нашими окупантами. Це бачимо в цілій нашій історії. І Сомко і Богун і Дорошенко, що були великими державниками, але не добавували ваги соціального питання, кінчали, як герої-державники з співчуттям мас, але без їхньої участі у визвольній боротьбі. Ті постаті були чисті, ідейні державники, патріоти й самостійники, але не соціальні революціонери. Вони стояли за власну державу, інші знову, про яких була мова вгорі, ставлячи питання соціального ладу, переходили до чужого центру, який консервував старий лад, у якому вони вирости й виховалися. Українська шляхта з Кісілем на чолі йшла до Варшави, українська чернь з Брюховецьким — йшла до Москви, а посередині стояв, напр., Сомко і Богун з нагою ідеєю самостійної держави, без визначення її змісту. Єдино Богдан умів чернь поєднати з Богунями і Виговськими, Кривоносів з Кричевськими.

Ця наша дигресія потрібна для правильного розуміння визвольного процесу майбутности, щоб не зійти на однобічні манівці. Нам, чи точніше українській визвольній революції не по дорозі з соціал-демагогією одних, напр., марксистів в Україні, ані з людьми з соціал-реставрацією, які ніколи не підуть на боротьбу, бо вони були й осталися психічними опортуністами. Шлях української виз-

вольної революції — це шлях поєднання політично-авангардних і мілітарних сил з українськими народними масами, включаючи в національну революцію соціальне визволення і новий соціальний справжній український лад і порядок.

Це з'єднання проведено в УПА і тому вона сьогодні існує і діє, як незнищима сила, повторяючи козацьчину, що має перейти в нову Хмельниччину. Нам не треба йти „направо” чи „наліво”, а треба йти своїми власними національними шляхами.

Дехто може закинути, що в нашій тенденції до органічного поєднання двох елементів: національного і соціального — є противорічність до нашої тези: революція не знає компромісу, половинчистості. Але так не є. Передусім ми не уважаємо цих елементів протиставленими, а компроміс буває звичайно між елементами протиставленими. Подруге — поміж однородними, лише з різних площин елементами, компроміс не потрібний. Який існує, напр., компроміс між простором і повітрям, що його виповняє? Наша революція — це тотальна революція всього життя, а життя — це єдність усіх переживань. Звідти наші висновки національного і соціального поєднання, без будь-якого протиставлення. Національне і соціальне — це дві сторінки одної медалі, одного й того самого життя.

Носієм української визвольної революції є український нарід, тобто народні маси, тому було б щонайменше дивно говорити про односторонність самої революції. І як зберігачем національних ідей і їх захисником є цілий нарід, що в своїй масі є героєм, так і соціальний аспект революції — невідривна частина цілості. Без національної і одночасно соціальної революції немає визволення. Тому треба вже, врешті, не допустити до троянського коня чужої соціальної демагогії, що завжди валила українську державу.

Участь в революції і її здобутках мусить прийняти цілий нарід. Суттєвим моментом тут буде скріпити динамічну потенцію народу, що бореться. Соціальні реформи не сміють послабити зовнішнього фронту, отже не сміє бути так, що, напр., тому, що в селі ділять землю або в місті варстаті праці переходять на власність робітників, український вояк утікає з фронту, бо боїться, що йому нічого не лишиться.

Треба виразно усвідомити собі, що наша революція не антирежимна, а **національно-**

визвольна і такі революції ніколи не бувають успішні без збройної перемоги на полі бою проти окупанта України. Коли впаде большевизм, на Україну сунутиме нова „демократична” чи яка інша Росія; що більше — російський фронт буде і на Україні серед російської меншості і малоросів. Тактичні міроприємства для здобуття чи послаблення внутрішнього фронту в Україні — це окрема справа. Але дисциплінована українська революційна армія — це суттєва справа. Вояки української визвольної армії будуть уже законами упривілейовані й забезпечені в загальних здобутках українського народу в своїй державі. Їх інтереси захищатиме українська влада, яка без їх участі забезпечить їм і їх родинам на місцях усі соціальні та інші права й досягнення революції. Це в загальному пляні доразової перебудови реалізуватимуть місцеві органи державного і політичного самоуправління, на основі окремого закону, виданого зразу в перших днях революції. За таких умовин український вояк спокійно оборонятиме й закріплюватиме українську державу, свідомий того, що його рідня і він забезпечені в усі здобутки української соціальної революції, які вона принесе українському народові. Тому є **необхідний**, свідомий своїх завдань цілеспрямований, дисциплінований кадр політичних провідників і організаторів революції, від яких передусім залежатиме її перемога. Не автоматизм революції і не попутництво, не поплентачі хвостисти революції, а керманичі й розумні наказодавці, політичної перспективно-думаючі націоналісти можуть повести нарід до визволення. Без мілітарного рамення — революційної армії, без керуючого політичного апарату і революційної ОУН, без довіряючих їм народніх мас, штурмовиків Бастилії в ім'я національних і соціальних ідей, — немає переможної революції.

Як має виглядати політкомандна організація? Чи це моноліт чи резистанс?

Під резистансом розуміємо аналогічний до французького руху спротиву конгломерат різних політичних сил, що були з'єднані в негативному поборюванні німецької окупації, але роз'єднані відносно позитивних цілей. Відкидаємо для України таке розуміння провідної визвольної-політичної організації. Це не може бути організація, яка об'єднуватиме людей різних суспільно-політичних напрямків, погоджених лише в найзагальніших по-

зитивних і суттєво негативних цілях. Не може бути тому, що:

1. Програма-ціль, як ми це фрагментарно стараємося виказати, органічно поєднана з нашою визвольною концепцією і вона є співмотором революційної дії. Інакше виглядала б визвольна боротьба, коли хтось афірмує колгоспи, від тої постановки, яка їх заперечує і т. п.

2. Босздатною є тільки така організація поневоленого народу, яка має ясну національно-політичну і соціальну програму.

3. Після повалення режиму кожний резистанс розлітається і бере себе за горло, як це бачимо у Франції. Це буде тим більше небезпечно в Україні, де включаться чужі, зокрема російські імперіялістичні сили. І було б шкідливе для визвольної справи, а навіть смертельно небезпечно, якщо б єдина, монолітна перед тим, політична організація розлетілася б через світоглядові і програмові на позитивному підкладі різниці. Було б шкідливо творити фальшиву монолітність під час періоду до зриву, бо після цього, уже під час самого зриву приходить до розчарування і затрати всякої монолітності.

Це небезпечний троянський кінь революції. Власне, багато важче буде вдержати в час революційного хаосу організацію монолітною, ніж до зриву, коли ворог тисне і всякі різниці сходять на дальший план. Тоді ці різниці викажуться дуже драстично і розбиття буде далекоїдуче в наслідках. В хаосі, що буде творитися на руїнах большевизму, треба мати монолітний гурт людей, однородний, який мав би однаковий підхід, однаковий образ майбутнього і однакові шляхи змагу за нього. З меншовиками в одній лаві большевики не були б зайшли до влади, ані якобінці з жирондистами, хмельничани з кісілями, петлюрівці з укапістами чи іншими кобиляцькими комуністами з „Нашої боротьби“. Тому ми уважаємо революційну ОУН не як резистанс, а афірмуємо, як **монолітну однородність**, у зміслі одностайного цілого.

Було б неправильно розуміти це, як відсунення від фронту боротьби інші українські елементи. Навпаки, ми підтверджуємо наш погляд, що довкруги визвольного фронту повинні мобілізуватися всі політичні сили, які приймають загальні положення визвольної боротьби і для яких революційна ОУН, УПА і УГВР є тим авангардом, хоч може

Б. БОРА

Г Р Я Д Е

Ні сліз не чути, ні прокльонів,
Не плачуть навіть матері.
Я чую тільки сполох дзвонів
І бачу кров пожеж вгорі.

Моя доба — потужна кузня
Людини чину й боротьби
І як закон гряде вітчизна
З горнила вогчої доби.

Гряде бо архітект і месник
В синтезі розуму і сил,
Щоб стен здобути й сині весни
Під храм-державу творчих крил.

Щоби на згарищах-руїнах
Дать працю мозкові й рукам,
Щоб знов світила Україна,
Як факел, світові й вікам.

(З недрукованої збірки „Моя доба“)

й не стверджують усіх їх позицій. У визвольній боротьбі мають прийняти участь найширші народні маси, найрізніші елементи, що стоять на самостійницькій платформі, але авангард тієї боротьби мусить бути однородної породи, бо тільки тоді нічого нас не роз'їсть зсередини, не розложить і не рознесе нас жодний ворог. Це дві зовсім окремі речі: однородність революційної ОУН, схоплення її не як резистансу, а як революційний моноліт і — найширша база й платформа для всіх, що хочуть боротися за визволення свого народу. До боротьби треба пірвати всіх і організувати в акціях, але організаційними рамцями для всіх не може бути революційна ОУН, яка є гомогенна, а не збірнота всього що здатне до боротьби, тобто членами ОУН не можуть бути всі, без розбору. Українським резистансом є фактично весь український нарід під проводом свого політичного авангарду — революційної ОУН, мілітарної формою організації борців і народу — УПА і державно-політичного керівництва — УГВР. Поняття французького резистансу **нічим не відповідає** українській визвольній боротьбі і концепції здобуття Української Самостійної Соборної Держави

НЕ ПОМАГАЙМО НАШИМ ВОРОГАМ

На еміграції ми дуже часто забуваємо, де є джерело нашої сили і волі жити й працювати для рідного народу. Декому здається, що тільки в різних емігрантських суспільно-політичних формаціях, партіях і групах, що тільки вони спроможні визволити Україну і т. п. Ось тому не завжди ми спроможні, як цілість, прийняти на себе цю частину тягару української визвольної боротьби, що спадає на нас, як на українську еміграцію. Нераз труднощі зупиняють нас на половині дороги, ми шукаємо тоді різних „тактичних” засобів, якими, як нам здається, можна послабити сили нашого ворога. Словом — ми лякаємося труднощів, боїмося ставити ясно й безкомпромісово українську проблему, стараємося „не дразнити” Заходу, якому, напр., може не подобатися наша рішуча постава не тільки до большевицького, але й до білого російського імперіялізму.

Однак, справжнє джерело нашої правди, сили й віри — це Україна. Так довго, як довго ми відчувасмо духове пов'язання з життям і боротьбою українського народу на Землях, так довго наша праця на еміграції буде корисна для України. На наших Рідних Землях український нарід, його революційно-визвольний авангард, сприймають українську визвольну боротьбу, як єдиний засіб для свого духового, національного й фізичного збереження. Якщо б на Рідних Землях ОУН, УПА і УГВР хоч на короткий час злякалися труднощів визвольної боротьби, які без порівняння є значно більші, як для нас на еміграції, якщо б застановлялися над щоденними кривавими жертвами — наша визвольно-революційна боротьба вже давно зліквідована ворогом. А це одночасно було б ліквідацією не тільки протимосковського фронту на еміграції, Закордонних Частин ОУН, а взагалі всього українства на еміграції, як національного політично-визвольного чинника. Ліквідація нашого підпілля на Рідних Землях, ліквідація УПА, ОУН і УГВР привела б до того, що тут на еміграції не втрималися б при житті ні НРада, ні УРДІІ, ні мельниківці, ні жодні інші політичні партії. Це може дивно виглядати, бо ті групи й середовища не тільки що ніякого відношення до українського підпілля на Рідних Землях не мають, а що більше — поборювали і негували та по-

борюють і негують ще й досі Український Визвольний Рух. Але це факт! Всі політичні групи й середовища включно із суспільно-громадським життям завдячують своє існування тільки воюючому на Рідних Землях українському народові. А тому кожна група чи партія, хоче вона цього чи не хоче, буде відповідати за свою діяльність перед українським народом.

Ми добре знаємо, що волю й державу виборемо лише самі, власними силами й жертвами. Для деяких „тверезих політиків” — таке твердження виглядає надто відважне, а навіть застрашуюче. Для своєї політичної „орієнтації” вони привикли вживати „задніх дверей” навіть до свого ворога, мовляв, краще „договоритися”, ніж уживати сили. Так і досі декому ще здається, що москалі нарешті „зрозуміють” нас, українців, і погодяться на самостійну українську державу.

Якщо розглянути цілу російську історію, то Росія з своїм народом доконала злочини не лише супроти поневолених нею неросійських народів, які входять сьогодні в склад ССРСР, але й супроти тих державних народів, проти яких вона вела війни на протязі своєї історії. Хіба росіяни не доконали імперіалістичних злочинів супроти Фінляндії, Туреччини, Швеції, Персії, Японії, Франції, Італії і т. п? Цю тему варто було б висвітлити більше перед Західним світом.

Росіяни, а також їх приятелі й „опікуни” жонглюють аргументом, що, мовляв, большевицька загроза така велика, що треба відкинути набік усі різниці й політичні проблеми, щоб з усіх поневолених народів ССРСР створити „один спільний протибольшевицький фронт”. Поперше, того „спільного фронту” російські імперіалісти собі не бажають, бо війну проти большевиків уважають тільки за зміну большевицького режиму на „демократичний” імперіалістичний режим єдиного-неділимців. Подруге — спільний Антибольшевицький Блок Народів уже давно існує. АБН неодноразово стверджував, що він не відкликає можливості включення російського народу в цей антибольшевицький блок, але на виразно прийнятних АБН засадах. Тобто не лише теоретично, але й практично росіяни були б забор'язані прийняти етно-

графічний принцип і визнати за кожним неросійським народом право на суверенну державну незалежність. Якщо москалі не хочуть на це погодитися, то це є наявним доказом, що вони далі змагають до поневолення й грабування неросійських народів. Тому нам не лишається нічого іншого, як уважати всіх москалів нашими ворогами, з якими прийдеться звести вирішальний бій за УССД. Москалі привикли капітулювати лише перед силою, але й після цього використовують кожну нагоду, щоб досягти своїх імперіалістичних цілей. Хіба москалі по поразці у війні з Японією в 1905 р. забули свою капітуляцію? Коли Японія скапітулювала в 1945 р., то Сталін заявив, що він на цей момент чекав 40 років...

Прикро, однак, ствердити факт, що між нами, особливо українцями з СУЗ, є багато таких, які не звертають належної уваги на наше відношення до москалів. А треба уважніше ставитись до діяльності російської еміграції, і російську білоємігрантську пресу треба розуміти, як російську політичну зброю, звернену проти самостійності України. Коли росіяни беруть до рук українську пресу то тільки на це, щоб запізнатися з українським становищем і відповідно унапрямувати свою протиукраїнську пропаганду. Натомість серед нас ще є й такі „землячки”, що читають російську пресу „з привички”, а не на це, щоб пізнати свого ворога та приготувитися до відповідної протидії. Якщо ми всі прийmemo п'ятформу незалежності й суверенності української нації, тоді буде в нас національна єдність думки і одностайне ставлення до росіян та позбавимо їх раз назавжди „аргументів” про „бажання” українців ОСУЗ „жити в дружбі з російським народом”. Скажімо одверто: хіба відвідина якимось нашим „земляком” російського клубу не є водою на російський млин? Чи не використовують цих „землячків” російські імперіалісти в своїй пропаганді, що, мовляв, український нарід не хоче відокремлення України, він не підтримує самостійників? Чому ті наші „землячки” не хочуть застановитися над своїми ділами? Невже ж у них не відзивається українська душа, що вони так легковірно сприймають московську блекоту? Не можемо ми, українці СУЗ, терпіти такого стану, щоб між нами находились люди, для яких принципом стало підсунене ворогом

гасло: „Моя хата з краю”, а „самостійницьку кашу хай варять націоналісти”...

Чому ми забуваємо, що наша історія України має безліч доказів, що український нарід постійно прагне до своєї державности, особливо на ОСУЗ і які страшні злочини доконала супроти нас Москва?

Москалі увесь час покликаються на Переяславську угоду і твердять, що українці добровільно приєдналися до московщини і ввійшли в склад її земель. Вони ані словом не згадують про те, що Переяславська умова — це умова двох рівноправних держав, яку звівечили москалі.

Гетьман І. Виговський, ведучи війну проти Москви, апелював до всього світу так: „Міністри і вельможі московські та цар московський рішили нас придавити й поневолити і до того вони вели свої замисли... Свідчачи неповинність нашу ні в чім і кличучи Бога на поміч, змушені ми, для заховання свободи нашої, взятися до законної оборони, щоб скинути з себе те ярмо і шукати для того помочі в наших сусідів”.

Пилип Орлик, писар військовий гетьмана І. Мазепи, писав у своїх листах: „Зачалася робота коло фортифікацій, наступили переходи московських військ через українські землі, а полковники українські з старшиною з жалем оповідають, що пристави коло тієї фортифікаційної роботи козаків та народ український палицями по голові б'ють, уха шпандами обтинають і всяку наругу чинять. Козаки, покинувши доми свої, косовицю й жайва, зносять тяготу непомірну й спеку велику на службі царського величества, а там на рідній землі українській великоросійські люди доми їхні грабують, розбирають, палять, жінкам і донькам їхнім чинять насильства, коней, худобу і всяке майно забирають, старшину б'ють смертельним босм”.

Полковник Черняк у своєму листі до сенату описує роботи на Ладозьких каналах: „При Ладозі на каналі в 1722 році многое число козаків хорих і померлих знаходяться... Що раз то більше умножаються тяжкі хвороби, найбільше вкорінилася гарячка і опух ніг, і мруть з того; однак приставні офіцери, не вважаючи на таку нужду бідних козаків, за повіленням господина брігадира Леонтієва, без жодного бачення немилосердно б'ють при роботі палками, хоч і так козаки роботу вдень і вночі, а навіть в дні недільні та празничні

одправляють — без спочинку до неї приганяють. Така робота губить козаків, тому попереджаю сенат сим покірнішим моїм писанням, рабськи прошу благоволіти не допустити моїй команді погинути до кінця при каналській роботі”.

Але навіть і таке „уклі́нне прохання” до сенату не допомогло. Голова „Малоросійської Колегії” москаль Венія́минов, що був призначений самим царем, стягає з України на утримання московського війська в 1722 р. податки в розмірі 45.000 золотих карбованців та 17.000 мір муки, а в 1724 р. стягається вже податки в розмірі 140.000 золотих карбованців та 40.000 мір муки. На Каспійське море для будівництва кріпости „Святого хреста” на ріці Судак, Москва силою посиляє в 1723 р. 10.000 козаків, а в 1724 році — 18.000.

Особливо страшно шаліла на Україні т. зв. „біроновщина”. Тож коли в 1740 р., на місце москаля Шаховського, було призначено Московію англійського генерала Кейта, українська людинність зідхнула свобідніше, бо „цей суворий вояка — як згадують літописці — лишив по собі добру пам’ять на Україні. Він був неохочий до тортур і всяких слідчих мук, був обережний в визначуванні кари, поводився з людьми привітно і ласкаво. І це було вдивовижку”.

Сам московський міністер Волинський, переїхавши Україну в 1737 р., писав до Бірона: „До самого в’їзду в Україну, не думав я, що тут така вона пуста і таке множество тутешнього народу загинуло. А й тепер стільки вигнано на війну, що не зосталося й стільки хліборобів, щоб їм самим для себе збіжжя посіяти і хоч то вважають за їхню впертість, але як по совісті розсудити, то й робити нема кому і нема чим, бо весь робочий скот з України забрано на війну”...

Ось таких і подібних фактів можна наводити безліч, як росіяни пustosили Україну від січня 1654 р. аж до наших днів. Усі оті безчисленні жакхливі засоби нищення українського народу вже за наших часів, за часів „батьюшки” царя Миколи II-го, за часів Леніна-Керенського-Сталіна — це продовження злочинної імперіялістичної політики московських можновладців. Хіба ж вони, всі ті злочини, не свідчать про „нерозривну” і „велику дружбу” росіян з українцями, хіба вони не стверджують, хто є наш ворог? Тому прямо таки незрозумілими є всі ті „коло-

бродні” думки і надії, всі ті мрії деяких „теоретиків”, що говорять про лояльність москалів до нас, як і незрозумілими є всі оті „дружні” потягнення деяких наших „землячків”, які знаходять щось спільного з москалями. Як видно ані минуле російської історії, ані історія України, ані московсько-сталінське „райське життя” нічого їх не навчили.

Російська еміграція притягала й притягатиме до різних СОНР-ів лише ті „нацменські” групи, які на ділі були і є московські духом, натовість із „сепаратистами”, якими є цілі народи, що ведуть свою визвольну боротьбу проти всіх російських імперіялістів, вона ніколи не договориться, поки не визнає їх повного суверенного державного життя на їх власній етнографічній території.

Може дехто з читачів схоче закинути мені, що я, мовляв, навмисне „накидаюсь” на „східняків”. Навпаки, мені дуже гірко приходить, коли я бачу, що між нами, українцями СУЗ, знаходяться такі „землячки”, які свідомо чи несвідомо своїми руками допомагають зміцненню російського протиукраїнського фронту. Які наївно „вірять москалеві” про те, що в нас „спільна доля”, „спільна культура, історія”, „спільна дружба” і т. п. Для чого те все? Чи ж не те саме пишуть і московсько-большевицькі газети в СРСР? Тут ціль одна: спантеличити неросійські народи шляхом випробуваної пропаганди про „одін советський народ” і далі поглиблювати психіку бувших підсоветських громадян в дусі ідей „старшого брата”. Щоб не випустити неросійських народів зі своїх рук, вони стараються впливати на їх психіку відомими большевицькими пропагандивними методами й засобами. Вони шукають „діри” в українському протимосковському фронті та використовують тих наших „земляків”, які ще не вирвалися з-під московської гіпнози і для яких „всьо равно”.

Ми, українці ОСУЗ, мусимо перші поставити рішучо питання, що ні один українець чи українка з ОСУЗ не може і не має права бути у ворожому таборі. Ми мусимо створити такі обставини, щоб нам ніхто не мав права, без ґрунтовних доказів, закинути, що ми допомагаємо росіянам, а росіяни, щоб раз назавжди зрозуміли, що даремно їм пускати фальшиву пропаганду, що, мовляв, всі „східняки” хочуть жити разом з росіянами, а тільки

ЇХ СПРАВЖНЄ ОБЛИЧЧЯ

Кожний уважний читач російської червоної і білої (еміграційної) преси не раз не може надивуватися, як це діється, що між нею існує така однозгідність в цілях, а навіть методиці. Ніби російська еміграційна преса є проти большевиків, проти Сталіна, партії і т.п., але всюди там, де стоїть питання російської імперії вона знаходить з большевицькою пресою чудову однозгідність поглядів, а навіть користується однаковими пропагандивними „аргументами”.

Ось, напр., цього року Москва святкувала 34-ту річницю створення червоної армії, яку тепер називає „Збройні сили ССРСР — миру і свободи”. Большевицька преса присвятила тій події якнайбільше уваги не тільки в ССРСР, але й на еміграції. Большевицьке „Знання” між іншим писало:

„Радянська армія — армія, що створена з робітників і селян, членів мирного великого радянського народу. Вона виїшла з народної гущі. Це армія братерства між народами ССРСР, між народами визволення від капіталізму, в дусі поваги до народів інших країн, в дусі збереження й утвердження миру між народами”.

Неначе у відповідь відгукнулася також білоемігрантська російська преса і от „Суворовець” (ч.4/173, 1952 р.) в статті „Майбутня війна” написав так:

„В Росії казан стопу перетопив усі народи в одне ціле, в один російський нарід. Якщо буде війна, як війна Росії з Америкою, поразка Америки є вже довершима... Ми — мирний народ, з надр якого пів століття тому, устами царя-миротворця, в Гаазі, перед народами всього світу було сказано: „Мир у всьому світі”. Ми прощаємо тим, хто ненавидить і ображає нас... Майбутня Російська Національна Армія буде захищати вільний демократичний світ від градіозних розрухів, які несе йому світова революція. Російська Національна Армія мусить бути єдиною, в якій знайдуть рівноправне місце і великорос і українець і калмик і всі інші народи різноплеменної Росії”.

Порівняймо тепер цю агітку з будь-якою большевицькою і чи знайдемо якусь різницю? Ми добре знаємо й пам'ятаємо на власній шкірі, що це таке

„галичани” — „сепаратисти”. Якщо всі українці однозгідні в цьому, що доля української державності буде вирішуватися на центральних і східних українських землях, то завдання українців ОСУЗ мають вирішальне значення. На нас лежить відповідальність за перемогу над одвічним ворогом України — московським імперіялізмом.

П. Карий

„російська армія”, починаючи від переяславської угоди. Знаємо, як царі посилали на Україну, для приборкання „непокірних хахлів”, свої війська. Були ними жандармські „отряди”, карні загони, „муравьовці” і „красне”... Були ними цілі дивізії білих і червоних солдатів, що своїми чобітьми топтали на Україні все: людину, звірину, рослину і землю. А зрештою, щоб не бути голословним, зачитуймо вишук з „Голосу Народу” (ч.39/43, 1951). Н. Жегульов стверджує сам, що:

„Ніхто не стане заперечувати, що червона армія без пощади розраховувалась з білою. Рубала солдатів шаблями на капусту, вирізувала на плечах ножами пагоні і т.п. Але ті жорстокості ні краплини не зменшували жорстокості білих, особливо денікінців, що вирізували червоним на спині чи на чолі червоні зірки, закопували живцем у землю. А що творилося в денікінській контррозвідці, особливо в Одесі за ген. Шіллінга, та в Миколаєві за ген. Слащова?”

Ми, українці, знаємо добре, що творилося в контррозвідках за Шіллінга та Слащова, як теж добре знаємо, що діялося в різних ЧЕКА та районних політбюрах. Знаємо і той жорстокий білий і червоний терор, який був проводжувався Москвою на Україні в ті роки. Жорстокість і варварство російської армії, білої чи червоної, відчули передусім не росіяни, а поневолені Росією народи, їх національні армії, що боролись за свої самостійні держави. Ми не віримо ні білим ні червоним. Віримо лише в нашу правду і в свій нарід, і коли москалям їхня сорочка ближча до їх тіла, то наша власна українська — є ближча для нас. Не хочемо ми ні „мирної рядянської”, ні „мирної русської національно-визвольної” армії. Ми маємо свою революційно-визвольну Українську Повстанську Армію.

Скільки б не писали москалі про свої наміри, прикриваючи їх фальшивими гаслами й обіцянками, їм більше нас не одурити. Не пможуть заяви чи листи в російських газетах тих малоросів, що продались москалям і підписуються під статтями в „Голосі народу”. Тим малоросам, що на наказ своїх московських панів творять такі фікції, як от „Українское Освободительное Движение” і видають т. зв. „Бюлетень Українського Визвольного Руху”, немає вже що робити між українським народом. Паршиві вівці з отари виганяються, а коли вони не заперестануть своєї юдиної роботи, український нарід засудить їх, як зрадників України.

Колись були в Україні „татарські люди”, тепер маємо „московських людей”, але український нарід, як одних, так і других переживе. Українська нація мусить мати свою власну Самостійну Соборну Українську Державу і ніяким силам не вдасться тому перешкодити!

П. К.

П. СЛОБОЖАНСЬКИЙ

НАСТУП І ПРОТИНАСТУП

ПІД ПРИКРИТТЯМ „ДРУЖБИ НАРОДІВ”—ВЕЛИКИЙ ПОХІД МОСКВИ НА ЗНИЩЕННЯ НАЦІЙ

З кожним місяцем, і навіть днем, большевицька Москва веде шалений наступ на Україну з метою цілковитої ліквідації в свідомості українських народних мас почуття їх духово-традиційної, культурної і іншої приналежності саме до української нації. Цей наступ провадиться під прикриттям широковідомого большевицько-московського гасла — „за дружбу народів СССР”. При чому, агітація й пропаганда за ту „дружбу” ведеться всіма можливими і доступними для большевиків способами: через пресу, радіо, кіно, театри, вищі і навіть нижчі школи, через мистецтво, художню літературу і т. д. і т. д. На тему „дружби народів” складаються пісні, творяться балети. В колгоспах, на фабриках і заводах створюються стахановські бригади ім. „дружби народів СССР”. Одне слово: все підсоветське життя, від національно-політичного й кінчаючи господарсько-економічним, будується під єдиним кличем — „За дружбу народів СССР”.

Звичайна річ, що взагалі дружба народів у людському понятті того слова не лише потрібна, а й навіть корисна. Скільки ж бо можна навести випадків, коли різні народи в спільній дружбі або будували своє державно-господарське і національне життя, або виступали проти якогось ворога-завойовника. Те саме можна сказати про теперішню ситуацію в світі. Західні демократичні держави між своїми народами будують кожна окремо собі своє господарство, економіку, культуру, техніку, взаємно допомагають собі як у господарському, так і культурному відношенні. Але кожна з тих держав живе власним своїм національним, економічним і яким хочете принципом. Ніхто не може і не сміє вказати Англії, приміром, який їй устрій мати, яку владу, яку систему життя і т. ін.

Що ж означає „дружба народів” в СССР? І чому вільна людина у вільному світі не лише з застереженням, а навіть з гострим осудом сприймає ту „дружбу”.

А річ у тому, що советсько-большевицьке розуміння і практика дружби народів — це ніщо інше, як ліквідація всього екземплярного національно-культурного, традиційно-побутового положення того чи іншого народу і злиття його в один інтернаціональний, соціалістичний, советський народ. В тій „дружбі народів” нації, як такі, повинні зникнути. Ні українця, ні білоруса чи грузина, — нікого не має бути, може бути лише один загальний „советський народ”, „советський человек”.

Але принцип і практика, тенденція большевицької влади в тому питанні не обмежується на цьому. Під прикриттям наведеної советської дружби народів ховається щось інше, щось більше, а це — велико-

російський шовінізм, імперіалізм. Усі дотеперішні публікації в усій підсоветській публіцистичній і художній літературі стверджують, що головною червоною ниткою в практиці застосування „дружби народів СССР” є змосковлення, зросійщення всіх неросійських народів, убиття духово-національної культури всіх неросійських націй і пасажування, на томість, усього московського, російсько-імперіального. Іде, сказати б, не лише фізичне, а й духово-психологічне, моральне винародовлення українців, білорусів, грузинів, вірмен і ін. Останнім часом ця практика перекинута з культурної ділянки на виробничу. Широко застосовується так зване всесоюзне змагання робітників і колгоспників України з робітниками й колгоспниками Росії. Московські, ленинградські, саратовські і ще з яких хочете міст Московщини делегації робітників і селян їдуть в Україну, в українські робітничі міста, для „обміну досвідом праці”, „перевірки соціалістичних змагань”, тощо. Невже це справді робиться з виробничих завдань? Невже, скажімо, київські робітники, якщо вже брати до уваги існуючий соціалістично-большевицький лад в Україні, як доконаний факт, не мають з ким змагатися з робітничих міст України? Невже Москві оплачується витрати на свою робітничу делегацію, за її подорож в Україну, грубі суми грошей, які, ті гроші, не окупить найкращий виробничий показник, досягнений у наслідок отих „соціалістичних перевірок”?

Матеріально Москві не залежить на витратах чи прибутках у даному випадку. Їй дорожчі політичні та свої національно-шовіністичні цілі, тобто, згаданою практикою взаємних обмінів досвідом праці, побуту, поволи стирати національну різницю українця від росіянина, чи робити москаля добрішим, ближчим і, коли хочете, ріднішим. А коли взяти до уваги існуючу там практику, то в усьому, звісно, „московичі подають приклад українцям”. Коротше кажучи, тим способом Москва хоче затерти всякий слід української національної окремішності, беручи до уваги, правда, цілість системи тієї практики (виробництво, культура, політика).

Нам можуть сказати: чому так ставиться з нашого боку питання? Чому приїзд московської делегації до Києва вважаємо за певне потягнення впливу Москви на Україну, а поїздка українців до Москви — не вважається за такий намір?

Це запитання слухним було б тоді, коли б над Україною не панувала Москва. Немає, наприклад, жодного страху німцям Західньої Німеччини, за свою котрусь там делегацію, яка поїде в Америку і там „замериканізується”, або нема страху Англії перед тим, що прибулі туди німецькі туристи чи спортсменці

„онімечать” англійців, тощо. Бо тут кожна країна вільна і кожній країні рідньо робити все самій. Інакше в СРСР. Жодна українська виробнича чи культурно-мистецька делегація, післана до Москви чи Ленінграду, не з’українізує москалів, хоч би тому, що побоїться словом натякнути про вищість своєї культури чи свого побутового рівня (потенціального, звичайно, бо справжній большевиками знижено до краю). А далі, поліційно-урядова обставина така, що українець, хоче того не чи не хоче, завжди в Москві не почуватиме себе як у дома. Навпаки, московська делегація в Харкові чи в Києві почуватиме себе на становищі пана, і поводитиме себе тут так, як їй наказано з столиці її „родини” — Москви. А в Москві, звісно, наказали „уrozumлювати” харківських чи київських робітників або селян і передавати їм свою „культуру”.

Таке є становище, така дійсність, і так большевики ведуть свій наступ з Москви на Україну.

Ясно, що наведені нами приклади, то лише один із видів того наступу. А наступ той ведеться і лінійно, і то в значнішій мірі, так званого „виховання трудящих у дусі сталінської дружби народів” в ідеологічному відношенні. Тут пушено в рух агітаційні й пропагандивні засоби большевиків, включно до „гурткових бесід про дружбу народів” серед робітничих виробничих та колгоспних різних бригад. Щоб проілюструвати фактами з дійсності в підсоветській Україні в заторкненому тут питанні, наведемо кілька виразистих цитат із статті С. Новидова, секретаря ізмаїльського обкому КП(б)У, вміщеної в „Радянській Україні” з 9. серпня ц. р. під наголовком „Виховання трудящих у дусі сталінської дружби народів і радянського патріотизму”. Ось що читаємо в тій статті:

„Партійні організації області приділяють велику увагу вихованню трудящих у дусі сталінської дружби народів і радянського патріотизму. В нинішньому році про ленінсько-сталінську дружбу народів і радянський патріотизм прочитано для населення понад 800 лекцій і доповідей, проведено тисячі бесід”.

Які ж теми були тих доповідей і бесід? — „Дружба народів СРСР — джерело сили і могутності Радянської держави”, „Вікова дружба великого російського і українського народів”, „Українські буржуазні націоналісти — агенти іноземних розвідок, найлютіші вороги українського народу” і ін.

Далі в статті перераховується багато фактів із того, як ведеться агітація й пропаганда за „дружбу народів СРСР” по колгоспах і підприємствах.

Так є з сталінською „дружбою народів СРСР”. Проповідуючи ту „дружбу”, в Україні чимраз більше насаджуються російських шкіл, видаються російських газет, під іменами українських національних митців виставляються російські п’єси, в українських школах нівечиться українська мова, культивується московська, а в колгоспи і заводи України везеться „передо-

ва практика московських робітників і селян” і т.д. і т.д. І все з однією метою, з одним наміром — знищити дух української нації.

Оце і є нещадний наступ сьогоднішньої большевицької Москви на Україну.

Але який же там, в Україні, існує протинаступ?

Український національний протимосковський опір і протинаступ ведеться, насамперед, двома головними лініями — активним і пасивним чином. Активний опір чиниться шляхом різного роду підпільних протимосковських видань, що їх і далі ширять безстрашні воїни УПА. Хоч як московсько-большевицька влада прагне знищити українське підпілля, їй, на щастя всього українського народу, цього добитися не вдається. Протимосковська, протибольшевицька націоналістична література постає в різних її видах: машинописних брошурах, летючках, карикатурах і кличах. Вона, ця література, без жодного сумніву, просякає до української людности і має своє велике позитивне значення.

В духовому поєднанні з підпільниками веде опір Москві і цивільне населення України куди в більш ширшому характері. Цей спротив іде невидимими нитками для большевицько-московського окупанта і має, сказати б, психологічно-духовий характер. Найбільш сприятливим вогнищем для того психологічно-духового, морального спротиву є українська роцина. З покоління в покоління, з дідів-прадідів, передається в родині дітям те, чого не можна випекти ані большевицькою методою виховання, ані вбити фізичним терором. Це є кров матері і кров батька, їхній дух, у який не вірять большевики і якого вони не в силі вбити жодним своїм „вихованням” і пропагандою. Большевицькові важко зрозуміти, звідки в українській дитині, яка недавно виросла під його ж, большевика, опікою, береться українська свідомість, українське мислення і український підхід до справи, звідки вже в сучасного українського юнака розвинений такий індивідуалізм і нелюбов до всього колективно-соціалістичного. І цю істину важко зрозуміти тому, хто втратив віру в дух нації, народу, родини.

Таким чином, якщо московсько-большевицький окупант України шукає джерел своєї сили в так званій „дружбі народів СРСР”, то він тієї сили не знайде і може триматися коротший чи довший час лише терором. Нації ж, уявлені СРСР, ніколи не можуть бути задушені, ні тим більше знищені, в духовому розумінні, бо вони черпають силу з прадідівських джерел своєї вікової традиційної духовості, культури, побуту і ін. Червоні агітатори з своїми „бесідами” й „лекціями” про „російсько-українську дружбу” такі малі, як миші супроти гір. І ця мишача большевицько-московська вовтузня на українській землі напевно скоро скінчиться.

Тверда віра в те й тримає український нарід, а в тому й українську еміграцію, та веде всіх по шляху до остаточного визволення.

З ЦИКЛЮ: ВІД ГАСЕЛ ДО ФІКЦІЇ

ЯК ТВОРИТЬСЯ ФІКЦІЯ

(З надісланих статей)

Фікції є свідомі й несвідомі. Свідома фікція характеризується тим, що вона, виконуючи злочинний наказ згори, знає, що той наказ є злочином тоді, як несвідома фікція сприймає той наказ-злочин для свого народу, як догму. А звідти висновок: як перша так і друга категорія фікцій є злочинцями.

Для прикладу покажемо тут, як твориться фікція:

Селянський хлопчик у початках свого шкільного віку пошкодив собі ногу, що прикувало його на довгий час до ліжка. Під час недуги його розвагою стає читання літератури. Твори Шевченка — „Кобзар” стають для нього путеводною книгою. За час недуги хлопець розвивається понад свої літа. Називається він Гриць. По закінченні народної школи під час революції в 1917 р. він є членом „Просвіти”, а скоро після цього стає навіть її головою. Під його керівництвом працюють співочий та драматичний гуртки. Відбуваються концерти, ставляться п'єси, читаються лекції з українознавства. Іде підготовка до організації ремісничих вишкіль.

Приходять більшовики і переслідують „Просвіту”, зривають концерти і вистави. Після більшовиків приходять німці й „Просвіта” відновляє свою діяльність. Відтак приходять знову більшовики, а за ними денікінці. Окупанти забороняють діяльність „Просвіти”, а українську мову по школах ставлять поза законом, всюди ведуться переслідування. Просвітняни йдуть у підпілля й готуються до повстання, збираючись по клунях та очеретах. Повстання підготовляється по всіх довколишніх селах. Вибухає повстання, яке кінчиться поразкою і братніми могилами.

Тоді приходять уже остаточно більшовики. 18-тилітній Грицько переслідується ними на протязі трьох років. Нарешті він зникає разом із своєю жінкою, що керувала просвітнянським хором.

Останній раз я бачився з Грицьком у 1926 р., довідавшись про його місце перебування від його батька. Жив він у місті Харкові в будинку письменників.

— О, як гарно, що ти прийшов! — привітав мене Грицько, сидючи з родиною за вечером.

Привітавшись, запросили й мене до вечері.

— Я оце бідаюсь, що не маю з ким випити по чарці винця, дуже добре, що не вмерла твоя доля, — продовжував Грицько.

Поруч нього сиділа його жінка Віра з немовлям на руках, а рядом з нею її мати. Дитина плакала а батько потішав: „Рада не плач” (деж вона рада, коли плаче — дивувався я, але скоро догадався, що це таке її ім'я. Модерне ім'я, ну нехай).

Грицько виглядав дуже добре, бо цей день відзначений пляшкою вина, був днем його повороту з курорту.

По вечері Грицько за кожним словом повторяв: „Учитися хочу”. В той час він був на „рабфаці”. Водив мене в своє робоче помешкання — кімнату об'ємом 7-8 кв. метрів, у підвалі, без вікон, з притуленим до стіни звичайним столом і купою книг на ньому і рядом на підлозі. То був звичайний казамет, без видимого „хоронителя” з крісом. Грицько дав мені прочитати поему В. Сосюри „Махно”, яка не була допущена цензурою до друку. Її автор — як розказував мені Грицько — з приводу цього мало не дійшов до самогубства. Про минуле ми не згадували. Ранком ми розлучилися і, як показалося — назавжди. На прощання Грицько, як мій приятель, зробив мені подарунок підручником Тредвела „Обсяговий та вагонний хемічний аналіз”.

Ось це Грицько Єпик (бо про нього йде мова), якого я знав з дитячих літ. Він до того часу, поки не дався заманути в комуністичну бочку, був щирим українцем, самостійником-націоналістом і нерозглузував з українців-комуністів, називаючи їх полинялими українцями або перевертнями. І я певен, що він залишився таким самим глибоко в душі й по цей день, яким я його знав на протязі шести років спільної праці на користь нашої Батьківщини, ідучи за покликом юнацької душі. Але він хотів жити, йому надокучило переслідування і він утікає з рідного села, взявшись за небезпечне червоне перо. Піймавшись у червону бочку, пише оповідання „На уламках” про „куркульське” повстання проти червоних. Перечитавши його, воно дуже нагадує повстання просвітнян проти білих загарбників. Оповідання потворне, але зміст „модерний” і Грицько залічується до комсомольських письменників. Грицько вчиться і пише, аж поки не забрало його НКВД в 1934 році.

В „Сучасній Україні” (ч. 18 за 1951 р.) поміщена стаття: „Замість ювілейного привіту. 50 років з дня народження Григорія Давиловича Єпика” (правдиве прізвище — Єпик). Там читаємо:

„Він належав до того покоління української молоді, що її суспільно-національна свідомість прокинулася в огні і бурі революції 1917 р. Син робітника-металіста, уроджений в селі Кам'янка коло Дніпропетровського, він з 16-ти років віддає все своє життя на боротьбу за кращу долю трудящої людини. Великі гасла революції 1917 року — гасла національної і соціальної свободи, рівності, братерства і добробуту людського на землі захоплюють його і він віддає всього себе на боротьбу за здійснення цих гасел. Повстання проти гетьмана, збройна боротьба проти нового в'язателя українського народу російського єдиноділимців ген. Денікіна відбувається з активною участю й самопожертвою цього юнака”.

Так, Грицько Епик був чесним доти, доки працював для свого народу за покликком своєї душі, поки був вільною людиною, але, коли ввіймався в комуністичні сіті, став писати на замовлення своїх хлібодавців. Уже в часи НЕП-у в своєму оповіданні „На уламках” ставить українських селян проти Кремля з виразним наміром спровокувати „аргументами” їх переслідування. В той час такі писання були вигідні для большевиків а, мабуть, також і для самого Епіка, бо за це одержав він у будинку письменників у Харкові вигідне приміщення. Шмат гнилої ковбаси, яким він часто послуговувався перед тим, кепкуючи з перевертнів, йому теж засмакував.

У 1927 р. Лев Троцький в „Ізвестіях” виступає з гострою критикою НЕП-у, нарікаючи на те, що „крестьяне окулачиваются”, по селях будують мости, а навіть школи, тому „надо еті деньги пустить в государственное русло і ввести подобные стройки там где нужно”. Приготовляється нова акція „вирівнювання” за рахунок „розкуркулювання”. На ці часи припадає новий твір Епіка, написаний в унісон Троцькому п. з. „Непія” — проти НЕП-у”.

Натяк Троцького на „розкуркулювання” селян, підпартий „голосом общественного мнѣнія” розпечених пер Епиків, Кремль використовує. Організують колгоспи. Маючи від’ємний досвід з добровільних комун, що згарячу поставали в перші роки большевицької навали на Україні на базі дідичних маєтків, які також в добровільний спосіб розпалали того ж року, що постали, не зібравши навіть урожаю, большевики почали запроваджувати нові комуні-колгоспи блискавично і примусово.

По всій Україні, на Кавказі і т. п. спалахнули повстання. Сталін „зм’ягшує” свій наказ і своїм листом п. з. „Головокруженіе от успехов” звальє вину на місцевих виконавців, але темпо заповідженої колективізації не знижується. Чередою безперервно зганяють до великих і малих міст скот, забраний від усуспільнених селянських господарств. Кормові бази для тварин відсутні і вони масово гинуть. Повстання большевики здушують, а повстанців, як тварин вивозять на Соловки і Сибір.

Врешті і Троцького виганяють з колгоспного „раю”. Бувши „главковерх”, що керував всіми „вооруженными силами Совпедії”, ідучи до Туреччини, дає телеграму для уряду цієї країни: „Еду к вам, покидая страну варваров. Уверяю вас, что через год здесь будут гоняться за дождой крисой”. Так не подобалось Троцькому те, що сам власними руками затягнув на людей. Стріляється також пролетарський поет-футурист В. Маяковский, лишаючи своєму „пролетарському” урядові заповіт: „Инцидент исперчен. Жгтейская лодка разбилась о бит. Товарщ правительство! — устрой мойм родственникам сносную жизнь”.

А решта письменників? Якщо залишилися у живих, пристосовуються до советської дійсності. Між ними є і Епик. Його новий роман п. з. „Петро Ромен” написаний в змаганні з Хвильовим дати „збірний позитивний образ підсоветської людини” — як

пише „Сучасне Україна” за журналом ВАПЛІТЕ — „вийшов холодний і мертвий. Штучність і робленість безнадійним тавром лягли на весь сюжет і на всі образи цього останнього твору. Це була трагічна лебедина пісня письменника великих внутрішніх обдаровань, глибокого людського серця і чесної незрадливої душі”.

Чи так воно справді? Коли батько чи мати каже дитині: „не йти туди, а то впадеш і будеш плакати!” а дитина не слухає, іде і, врешті, падає, тоді плаче і сміється крізь сльози та горнється до своєї мами, відчуваючи себе винуватою за непослух. Та не так зробив Епик. „Останні вістки були про нього — пише „Сучасна Україна” — десь восени 1937 р. з Ухто-Печорського концтракту. З листів дружини знаємо, що ще на Соловецькому концтракту перебуваючи, він у вільні хвилини писав роман з життя ув’язнених”.

А ось, напр., В. Сосюра, що протоптав шлях від націоналістів до скомороха ката Сталіна.

В 1923 р. в місті Миколаєві, на з’їзді письменників, читав він свою глибоко національну поему, що пов’язана з історією України — „Тарас Трясила”. Присутні були наелектризовані до сліз. Після „Тараса Трясила” мав читати свій прозовий твір, коли не помиляюся, письменник Коцюба, але відмовився, сказавши: „Після солодкого — гірке не піде” і присутні з тим погодилися.

Нераз у советській дійсності Володимирові Сосюрі закидалася його приналежність до націоналістів, тому він, щоб утриматися, забагато наспівував на вухо Сталіна улесливих віршиків, як правдивий скоморох. А коли під час другої світової війни питання з націоналізмом у народі зросло, а в советській владі послабшало, наспівав він знову „Любіть Україну”.

Але чи можна таких людей уважати щирими, правдивими синами свого народу? Чи заслуговують вони на відповідну пошану, або чи можуть вони бути, як зразок до наслідування? На мою думку, ні на те, ні на друге, вони не заслуговують. Їх можна лише пожаліти, як згнатованих найжорстокішим і найпотворнішим катом, однак своїм писанням гвалтували також цю націю до якої належать, а відтак і інші нації, що перебувають поневолені до сьогодні. І, можливо, не всі, але багато з них прокленуть, а може й проклинають ту годину, коли свідомо чи несвідомо опинилися в гурті запродавців, зрадників свого народу. І коли розв’яжуться їхні уста, коли правдива воля запанує в нашій Батьківщині, скинуть вони геть оту огидну машкару, що гнітить правдиве почуття людської гідності.

Даремне розраховувати на тих, жалогідних у своїй ролі, розчирвлених і викривлених угодовством з найбільшим ворогом людства людей, що ще й тут, на еміграції, захоплюються „модерною” з теорії Маркса людиною.

Кому тюрми і страшна дійсність советського „раю” не витрусили, не вибили з голови дурного насіння Карла Маркса, хто надалі залпшався вірним його

потворним ідеям, то не буде й жалю по такій загубленій душі, яка безпритульно бовталась десятки років між небом а землею, відірвавшись від рідного, реального ґрунту.

Ми, однак, віримо, що „оновляться на волі невольничі діти” в служінні Богу, Батьківщині та її народові, яким служили колись ще юнаками. Будемо гордіти Спілкою Української Молоді, тою Юнацькою Спілкою до якої ми линули душою і серцем, чистими як кришталь у ті незабутні, давно минулі часи. Будемо радіти, що ця Спілка Української Молоді — СУМ, є незнищеною жодним ворогом і існує хоч і на чужині до сьогодні. Будемо радіти, що ідеї

Спілки Визволення України — СВУ, як визвольного чинника з-під комуністсько-марксистського ярма, глибоко закорінені в серцях українського народу на Землях і на вигнанні — стали сьогодні нашим історичним надбанням, гідним до наслідування. Ми горді, що в ті чорні для нас хвилини — ми маємо наше визвольне підпілля, маємо Українську Повстанську Армію і Антибільшовицький Блок Народів, що несе цілому світові ідеї нового державного життя на руїнах СССР.

Ось де джерело нашого надхнення до боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу.

П. С.

Проф. В. ЦЕРБАКІВСЬКИЙ

МОСКОВСЬКІ ТЕОРІЇ І УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД

Написана проф. Р. Смал-Стоцьким книга: "The Nationality problem of the Soviet Union and Russian Communist imperialism", 1952. найліпше показує, якими дурними теоріями совети дурили своїх підданих, як, напр., теорія Марра, яку в 1950 р. заборонили вже, але замість неї виставили іншу теорію про мову, може ще значно гіршу для нас, ніж теорія Марра.

Питання про прабатьківщину індоєвропейців, зв'язане тісно з мовою, якою говорив індоєвропейський пранарід, який пізніше розійшовся по світі і витворив індоєвропейські діалекти, в числі 9 головних. До цих діалектів належав теж і діалект праслов'янський. А з ним зв'язане питання про прабатьківщину праслов'янську. Питання, де вона була, теж остаточно не розрішене. Праслов'яни потім теж розійшлися і утворили багато слов'янських народів: болгарів, сербів, хорватів, чехів, словаків, українців, поляків, білорусів, москвинів. Отже, питання про прабатьківщину праслов'ян грас дуже важну роль, бо від місця її знаходження, залежить і розрішення питання про те, чи ми взагалі маємо якунебудь спорідненість з москвинами, чи ні, а далі — з котрими слов'янами ми дійсно споріднені. Але щоб вирішити питання праслов'янства, треба раніше вирішити питання праіндоєвропейства. Це одна сторона питання, головним чином фальсифікована за залізною заслоною — теорією Марра. Проф. Смал-Стоцький критикує в своїй книзі представників т. зв. п'ятої колони советської, працюючої в С.Ш.А. в ідеологічному секторі. Тут особливо виділяється лінгвіст Якобсен, який увесь час обстоював теорію Марра в американській науковій пресі і то до такого ступеня, що питання обговорення теорії Марра не можна було поставити навіть на наукових конгресах. Так працює в Америці просов'єтська, прокомуністична п'ята колона ідеологічна.

Але в Америці працює ще одна колона, а саме колона промосковська, імперіялістична біологвардійська, яка діє там давно, ще скоро після першої світо-

вої війни, відома під назвою „Евразійців”. Вона об'єднує головним чином істориків московських, до яких належав і М. Ростовцев, який користувався дуже великим авторитетом у наукових колах Європи та Америки, але він, здається, уже помер, а не так давно виступив на сцену молодший історик — Вернадський, який випустив уже декілька видань історії Росії. Смал-Стоцький у своїй статті: "Vernadsky's Conception of Origine of the Slavs", поміщений в "Proceedings" Наукового Товариства ім. Шевченка в Нью-Йорку, т. 1. 1951., слушно виступає проти концепції Вернадського, який представляє слов'ян, як поділених ще з самого початку праслов'янства на три окремі групи: західну, середню і східну, які не мають з собою нічого спільного. При чім східна група ніби витворилася під сильним впливом скито-сарматів і тому має чисто євразійський характер, тобто центрально азійський характер, а не європейський. Вплив європейський доходить нібито тільки до західної групи, тобто тільки до чехів, полабських слов'ян і поляків, але ані до східної групи, ані до середньої не доходив.

Східна група знаходилася під сильним впливом євразійських народів (скитів, сарматів, алланів і т. п.). Це так пише Вернадський. Аргументи для такого твердження старався знайти Ростовцев значно раніше. Він почав з того, що твердив ніби напів степи зайняв у VII в. могутній нарід — скити, які принесли з собою велику культуру, принесли в середущій Азії своє мистецтво дуже високої якості й дуже оригінальне, яке характеризується „звіринним стилем”. Цей його термін — „звіринний стиль” був прийнятий на заході Європи і в американській науці та наробив в науковому світі багато плутанини. Твердження що цей стиль і мистецтво принесено в VII в. з середущої Азії, є проста неправда, бо там подібного мистецтва й стилю ні в VII в. ні трохи пізніше не знайдено. Навпаки, золоті речі подібного стилю, знайдені в центральній Азії, відносяться до значно пізнішої доби. В усякому разі — до доби після Р. Хр. і показу-

ють вплив з українських степів на центральну Азію, а не навпаки.

Ростовцев завжди вживає слово „могутність скитів”, щоб сугестіювати цим словом читачів. Він уживає постійно термін: „скитська держава”, хоча ознак такої держави не було. Це була не держава, але розбійничий кочовничий наріц, який складався тільки з чотирьох племен: катіари, траспії, авхати і базилеї (королівські). Старше на Кубані мистецтво, тобто VII в., має всі характеристичні ознаки т. зв. алародійського мистецтва, а держава аларадів лежала там, де нині Вірменія лежить. Це земля, яка від непам'ятних часів постачала метали і різного роду мистецькі вироби, і виявляла високу будівничу техніку з каміння, ще в II тисячоліття перед Р.Хр. Біблія наділяє цю землю Тубал-Кайнові. Золоті вироби приходили звідтіля на Кубань ще на початку другого тисячоліття, літ за 1800 перед Р.Хр. і раніше. Очевидно, що приходили і пізніше. Скити вигнали з Півкавказзя (т. є з Кубані) кимерів у Малу Азію, і одні і другі грабили там, що тільки зграбувати було можна. Скити були 28 літ у Малій Азії і потім повернулися у скитські степи. Геродот описує дикі й жорстокі звичаї скитів і жорстоке відношення їх до своїх рабів, як мало чим відрізняється від теперішнього порядкування москвинів на Україні. Різниця тільки в тім, що скити панували лише в степах, а москвини в цілій Україні.

Проф. Смаль-Стоцький зовсім слушно критикує концепцію Вернадського. Вернадський, самостійним витворенням трьох груп слов'янських мов, хоче відорвати від загальної спорідненості не тільки Московитану, але і Україну з Білоруссю, і разом з тим хоче переконати європейців і американців що українці і білоруси мають центр-азійську психіку таку, яку має московська нація. Проф. Смаль-Стоцький цілком слушно доказує протилежне, а власне що на слов'ян не тільки західних, але й на українців, які звичайно зачислюються до східної групи, мали сильні впливи не тільки готи, але й попередні тевтони. Це він доказує на основі мовних впливів. Але навіть історичні джерела дають нам досить ясні докази дуже поважних впливів західних народів на територію України. Власне в III віці перед Р.Хр. племена бастарнів і кельтів досягли берегів Дніпра і зруйнували ольвійські стіни. Це підтверджується плитою, на якій вибита була подяка громадян Ольвії Протогеніві за те, що він своїм коштом відбудував ці стіни. З другого боку і археологічні розкопки деяких могил показали, що в них були поховані кельти. Такі могили були знайдені на Поділлі.

Але, що в цьому факті є особливо цінне це те, що ні скити ні сармати не могли спинити цих племен перед їх нападом на Скитію і навіть не існує ніякої історичної грецької замітки про бої між скитами і бастарнами, або кельтами. Де ж та, виставлена Ростовцевим могутня скитська держава? Коли відступимо на 250 літ раніше, т. є в добу перед Геродотом і послухасмо що каже Геродот про війну перського короля

Дарія з скитами, то виходить, що скити ніде не прийма-ли боїв з персами, а скрізь відступали, так щоб віддалі між одними і другими військами вимагала день дороги. Але скити відступаючи нищили села своїх підданих, а теж невірних союзників — гелонів. Як Геродот не старався принизити персів, а це старання було природне після війни греків з Ксерксом і їхньої побіди над персами, але не міг скрити дійсних фактів. При чім Геродот дає цілу родословну переписи скитських царів до походу Дарія, а після походу згадує тільки одного. Отже, російські вчені на чолі з Ростовцевим зробили скитський міраж і зробили його з політичною ціллю, яка, як шило з мішка, височила у Вернадського. Між іншим московська військова наука серйозно говорить, коли і як треба користати з скитської тактики.

Між нашими вченими один тільки Покровський, тридцять літ тому назад, говорив про той скитський міраж, але його замовчали.

Про що тут ходило московським ученим? А про те, щоб якнебудь науково пояснити незвичайну примітивність і грубість московського народу, не тим, що його субстракт, тобто народня маса, складається з примітивних урало-алтайських племен, але що це залежало від домішки скитів і, щоб підтягнути під ту грубість і українців та білорусів і показати перед світом, що українці і білоруси в своїх сільських масах такі самі, як московські маси, що психологія українців і москвинів однакова. Але це чиста неправда, як буде показано далі.

Сільські маси чи в західній Європі, чи Америці завжди були і тепер є примітивніші, ніж городські маси просто через те, що осягнення культури менше досяжні на селі, ніж у великому місті, і це є зрозуміле кожному, а з другого боку — у великому місті легко досягається можливість і швидкість стиків з великою різноманітністю людей найрізноманітнішого культурного й духового рівня, а тим є і можливість кожному підвищити і свій духовий рівень. Але при всім тім українські сільські маси тісно зв'язані і своєю матеріальною і духовою культурою, власне, з західним селянством, тільки не протестантського, а старохристиянського світогляду, який лишився однаковий і в нас і в усій подунайській області, включаючи й цілу Баварію і навіть провансальську Францію, аж до Атлантийського океану. Але ні захід, ні українці не мають нічого спільного в своїй психіці й культурі з москвинами. І західний світ і українці-інтелігенти знають московський нарід тільки з московської літератури, яка з одного боку — фальшувала, з другого боку — ідеалізувала цей московський нарід, називаючи його „богоносним”, а часом і „святим”. Дуже рідко ми можемо зустрінути московських авторів, які виставляли б цей нарід у правдивім світлі. До таких ми можемо зачислити Салтикова-Щедріна, Глеба Успенського і Мельникова Печерського з його оповіданнями „В лесах і на горах”. Реша ідеалізувала, а особливо фальшивий був Лев Толстой. Він, напр., брав життя святих, написані нашим старим автором Данилом

Тупталом, в єпископстві — Дмитром Ростовським, і потім переповідан їх по-московськи так, що ідеалізованими типами ставали московські селяни. Толстой не мав успіху серед українського духовенства, бо воно бачило й знало, і ці плягіяти Толстого і його фаліш з „народництвом” і з його християнством, яке Володимир Соловйов назвав — „диromoляйством”¹⁾. На жаль, оце толстовство найшло собі багато послідовників і на Україні серед т. зв. „чверть інтелігентів”, тобто серед тих учителів і учительок, які, скінчивши свою сільську школу грамоти і побувши два місяці на т. зв. учительських курсах, ставали самі вчителями на селі. Вони були, звичайно, дуже зарозумілі, думаючи, що пройшли вже всю науку, яка була на світі, а селянами вважалися за інтелігенцію. Ці толстовці утворили якусь секту, звичайно, не всі, а якась невелика група, яка виїхала до Америки і там заснувала свою колонію. На жаль, ці колоністи дали американцям фальшиве представлення і про москвинів і про українців. Це дуже добре, що хоч тепер проф. Смаль-Стоцький розпочав боротьбу проти фальшування москалями історії. На жаль, він покищо один, і метод його боротьби тісно зв'язаний з його спеціальністю — філологією, розуміння якої не для кожного приступне і обсяг обмежується на невелику кількість старих слів прагерманських, які ввійшли в українську мову.

Але дослідники старовинної історії можуть подати нам далеко більше, і можуть навіть дужче промовляти на користь спільноти нашої з західними народами, бо самої мови не вистачає. Теперішні американські негри перейняли цілком англійську мову і іншої якоїсь своєї мови не мають і не знають, а по-англійськи говорять так добре, що відрізнити їх від англійців не можна, але хіба хтонебудь прийме негра за англосакса? Ніхто не прийме їх за англосаксів. Так же само й москалі. Вони прийняли слов'янську мову, але хіба вони стали від того слов'янами? Вони стали тільки ворогами слов'янства, хоча скрізь себе маніфестують, як слов'яни.

Є багато більше сторінок людського життя, інших ніж мова, які можуть показати спільність з одними народами, а відрубність від других народів. До таких наук треба зачислити: стару історію, історію релігій, історію культури і передісторичну археологію. Але, на жаль, наша молодь не цікавиться цими науками, якраз нам найбільше потрібними. Наслідком того, що їх не було в потрібній кількості, тому ми бідні, бо коли немає наших, то їхнє місце заступають чужинці, які пояснюють усе по-своєму на свою користь. Однієї мови мало, щоб визнати когось за нашу людину, чи за чужинця. Це стало ясно з того моменту особливо, коли перед людьми виринуло нове поняття п'ятої колонії. Воно, правда, уже було видумане раніш, і вперше яскраво було схарактеризоване Міцкевичем, під іменем Конрада Валенрода але використали цю ідею москвини.

Для нас найнебезпечніша п'ята колона ідеологічна, що складається з наших „земляків”-яничарів, які стараються всякими способами, а найбільше псевдонауковими, доказати неіснування нас, і навіть непотрібність нашого існування для історії. Російська комуністична партія за залізною заслоною робить цю роботу в свій спосіб, а білогвардійська п'ята колона в США і західній Європі робить те саме в інший, теж псевдонауковий спосіб. Цю різницю між ними — я буду старатись висвітлити й унаочнити.

Я сказав уже, що проф. Смаль-Стоцький розоблачив цей псевдонауковий спосіб „землячка” Вернадського, показавши, що Вернадський, проти всякого наукового методу і проти всего, що до цієї пори прийнято в науці, виділив східну групу слов'ян, як окрему від двох інших, і старається доказати, що ця східна група не мала жодних західних впливів. А от послухаймо, що говорить видатний московський учений за залізною заслоною — П. Н. Третьяков²⁾: „В теперішній час стало очевидне, що в середині першого тисячоліття по Р.Хр. східне слов'янство зовсім не представляло собою однородного масива, розпадалося на дві великі групи племен, стоячих на різних ступенях стадіального історичного розвитку, на групу південно-західних племен, і групу племен північних і східних. Питання про походження племен південної групи в теперішній час ще далеко від свого вирішення. Безперечно тільки, що ці племена, або предки їх, які жили між Дніпром і Дністром, здавна межували з римською периферією, і в тій іншій мірі являлися учасниками великого переселення народів”. А даліше: „З глибокої старовини вони були знайомі з зерновим хліборобством і вели широкую торгівлю з причорноморськими городами. Вони рано розпроцалися з родовим устроєм і жили тими територіальними громадами, які в VII ст. слов'яни принесли з собою на Балкани і в Малу Азію, і які відбулися у відомому „хліборобському законі” — „Номос георгікос” (грецька назва), тобто у візантійському законі VIII віку...”³⁾.

„Не спиняючись на питаннях етногенези північних східнослов'янських племен, укажемо тільки, що стадіально-історичні, а також етнічні особливості південних і північних племен, цілковито виключають думку про походження північних племен в результаті розпаду і розселення південної групи, як думав... Шахматов. Північний східнослов'янський побут з його характеристичними архаїчними рисами не міг скластися в результаті модифікації тої економіки і того соціального устрою, які розвивалися на півдні в умовах периферії римської провінції і „великого переселення народів”.

„Протягом другої половини I тисячоліття по Р.Хр. картина північно-східнослов'янського побуту підлягла істотним змінам. Північні і східні племена вступили в період швидкого росту в області економічного і соціального життя, неначе доганяючи своїх південних собратів. Постепенно мінється характер поселень і т. п.”⁴⁾.

Отже, ми бачимо, що думка висловлена таким серйозним істориком, як П. Н. Третьяков, є діаметрально протилежна тому, що було сказане Вернадським. Само собою, що Третьяков, публікуючи свою працю в 1947 р., коли в Росії панувала ще безроздільно і безспростно теорія Марра, не міг не висловлюватись у термінах цієї теорії, і не міг вийти з рамок стадіальності. Але все ж таки, установлена прірва між дністро-дніпрянською областю якихсь то туманно названих північних і східних племен, здається тих народів оксько-волзьких, з яких у XII і XIII віках почала творитись „богоносна” Московщина. Третьяков боїться дати назви тих племен, хоча назви їх були подані уже Іорданісом ще в VI в. по Р.Хр. і всі вони фінські. Отже, ми бачимо, що Третьяков, і помимо філології, найшов дуже яскраві стосунки, а навіть більше того, зв'язки між народами дністро-дніпрянськими й римською культурою. Напр., який блискучий зв'язок між якраз тими анто-слов'янами і східною Римською (Візантійською) імперією, які примушують Візантію ввести в Малій Азії спеціальний „Номос теорікос”, який відповідає антсько-українським звичаям VII віку. Археологія теж має своє слово. Вона, напр., розрізняє готів від місцевих українців на Україні і в Криму⁵), і навіть в Греції і Малій Азії знаходить похорони антів-слов'ян (українців) і відрізняє їх від готів. Чим далше ми відходимо в глибину віків, тим більше стає нам до помічі передісторична археологія.

Переглядаючи, власне, опінії різних учених про слов'ян, приходиться констатувати, що поняття про слов'ян, власне поняття, кого треба вважати за слов'янина, не є ясне для тих учених, які пишуть про слов'ян. Основна увага в тім питанні звертається на мову і тільки на мову. Я вже говорив, що негрів ніхто не прийме за англосаксів, хоч вони й говорять англійською мовою.

Зі сказаного Третьяковим ясно виходить, що дніпро-дніпрянські слов'яни, яких грецькі автори і Іорданіс називають уже слов'янами та антами, і які навіть вплинули на грецькі закони, не мають нічого спільного з тими якимись групами „північних племен”, які автор не указує, хто вони були до половини першого тисячоліття, а потім ніби догнали південну групу. У той же час Іорданіс пише, що три групи народів були споріднені між собою, це венеди (або венди), анти і слов'яни. Всі, або майже всі, учені зв'язують українців з антами, і вважають, що вони (анти) сягали аж до Карпатів, а на захід від Карпатів були вже племена, що звалися слов'янами. В кінці II віку і далі в III і IV віках по Р.Хр., область між Карпатами і Дніпром, а навіть Крим були зайняті готами, які в IV в. прийняли християнство. Остготи прийняли православ'я від Григорія Нісського, який христив і зробив єпископом в Криму остгота Унілу, а вестготи прийняли аріанство і єпископом у них був Ульфїла, який переклав євангелію на готську мову. Ми знаємо, що готи зайняли землі хліборобсь-

кі, але самі держалися способу життя напівномадського, і представляли в цій країні тільки правлячу верхівку, роблячи часом набіги і на Балкани. Їх потім витиснули гуни, азійське номадське плем'я, яке само, однак, згинуло без сліду. Але хліборобські племена, як сиділи на своїх землях, так і залишилися на них і, хоч були трохи понівечені, то все ж таки віджили знову і зберегли всі свої навіть найстарші звичаї, зберегли і свою тілесну структуру. Само собою зрозуміло, що вони зберегли і свою мову, яка була вже добре вироблена ще в значно ранішій добі, в добі т. зв. праслов'янській. Такі вчені, як француз Меїє і німець Фасмер допускали, що праслов'янська мова повинна вже бути вироблена ще в IV в. перед Р.Хр. Виникає питання тільки, як і де. Я звертаю увагу на те, що хліборобські племена завжди лишаются на своїх місцях і тим надають певним областям історичну постійність. Совети це теж дуже добре підмітили, але цю особливість вони хотіли нагнути в свою користь і тому виступили проти західного світогляду. Це дуже добре сформульоване в словах советського історика Толстова. Він пише⁶): „Як і в расистів, так і в „етнопсихологів” американських „модель культури”, психічний тип кожного народу — неісторична, антиісторична категорія, фактично незмінна субстанція, не визначена історією, а визнаюча історією”. Тобто совети хочуть переконати людей, що не характер народу визначає його історію, а історія визначає його характер. Інакше кажучи, совети когось хочуть переконати, що не характер московського народу створив московську державу з усіма її жорстокими методами правління впродовж цілої її історії, а значить, і не характер московського народу проводить масові розстріли мільйонів людей, винищує голодом десятки мільйонів людей, тільки все те робила якась історія, а московський нарід тут не при чім, він цього не робив. Це є дуже далековидна і далекосягла метода, підготовляюча аргументи для виправдання своєї лютости жорстокости, коли б прийшлося виступати в ролі винуватців перед якимнебудь судом, подібним до нюремберзького. Звичайно, це все прикривається голосними фразами про советську поступовість, про соціальний гніт буржуазної пануючої кляси на Заході і т. п. Але ось советський учений Богаєвський⁷) наводить дуже популярну в СССР фразу марксо-сталінської науки: „Наука, виконуюча завжди дуже ретельне соціальне замовлення пануючої кляси, при зовнішніх успіхах затримує поступовий хід розвитку науки і закриває, хочать того чи ні окремі вчені, можливість всебічного наукового розсліду.

Хто ж в советах представляє пануючу клясу, як не очолена Сталінін комуністична партія і, значить, його (сталінська) наука і це вона затримує поступовий хід розвитку, хочать того чи не хочать окремі вчені, закриває їм можливість всебічного наукового розсліду, засидаючи їх у Сибір, або ще краще, розстрілюючи їх на місці.

Я хочу привести думки деяких передреволюційних москвичів при кінці першої світової війни, про різниці між українцями і москвинами.

У 1916 р. почувалося наближення в Росії глибокого перелому. Державна Дума заговорила іншою мовою. В центральному уряді почалася швидка й безладна зміна міністрів. Це відбулося і на чинності і на настроях української колонії в Москві. Петлюри в Москві вже не було — він працював на фронті в земському союзі, а в Редакції „Української Житні” близьку участь брав Винниченко, який був тоді на нелегальному становищі, і був тоді відомий під іменем Івана Петровича. У вересні переїхав до Москви і Грушевський з Казані, де він був на засланні, і ввійшов у склад Редакції. Грушевський вів тоді переписку з М. Горьким, який захопився думкою видати велику наукову збірну працю, принаймні у двох томах, про український нарід, як цілком окрему, відмінну від росіян національність. Горький писав Грушевському з цього приводу докладні листи і навіть накреслив програму видання. Основна думка книжки мусіла бути приблизно та сама, що знаменитої статті М. Костомарова „Дві Руські народності”, де, як відомо, зазначені величезні різниці між росіянами та українцями майже в усіх галузях духового й матеріального життя. М. Костомарів убачав в українців перевагу особистої свободи, у москалів — загальності, москаль — централіст-общинник, тягнє до абсолютистичної монархії, українець — індивідуаліст, власник, федераліст, але до державно-будівничої праці менше здібний, ніж москвин. „Громада” в розумінні українця зовсім не те, що „мир” у москвина. Громада — є добровільний збір людей, а „мир” не те. Член „мира” не може назвати своєю власністю того куска землі, який він обробляє, а тому не є вільний чоловік; московський нарід виявляє нахил до матеріалізму, відзначається великою практичністю, але уступає українському народові в духовій стороні життя, в поезії, пісні і т. п.

Москвин мало любить природу і не зупиниться вирубати дерева біля свого дому, щоб не закривати фасади. Українець навпаки — кохасться в садах і квітах та плекає їх; у релігійній сфері українців перемагає внутрішня духовна сторона і зовсім немає розколів та відступництва від церкви задля обрядів і формул; їм і на гадку не прийде спорити, чи треба лише два чи три рази співати „Алилуя”, чи цими чи тими пальцями робити знак хреста, а в москалів саме на цій формалістичній побудованій релігійній світогляд і т. п.

На гадку Горького, всі ці думки, висловлені Костомаровим занадто вже давно і схематично, не вичерпують справи, а де в підмі і застаріли. Вони потребують доповнення на підставі нових даних та дослідів, вимагають широкого наукового ґрунтування окремими спеціалістами, кожний у своїм фаху.

Одного разу перед Різдом ще 1916 р. зібралися у Саліковського: Грушевський, М. Горький, Винниченко, А. Кримський, О. Ф. Хруцький і З. Моргулес, щоб обміркувати справу цього видання. Горь-

кий докладно і барвно розповів там про свої погляди на саму суть справи, тобто на те, як він собі уявляє загальний характер і особливості цих двох сусідніх і державно об'єднаних народів. Для мене, казав він, не підлягає жодного сумніву, що душа народу, його характер, здібності, культура і цілий лад і склад життя залежить від сонця, так само, як усе живе, що ми бачимо на нашій землі. Я своїми ногами пройшов Росію в різних напрямках, добре знаю майже всі її краї і кутки, від чорноморських безмежних степів, до похмурних північних борів та тундри. Всюди я жив з народом та придивлявся до нього, і для мене ясно, що душа українця, яка росте й купается в яскравих і гарячих проміннях полудня, мусить бути не тільки іншою, але в багатьох випадках протилежною душі тих, що вирости і перебувають вік у сутінках і холоді північних лісів. Крім того, вона повинна багатшою бути, в ній мусить бути більше струн і культура, яку ця душа творить, повинна бути кращою, різноманітнішою, гармонійнішою, і сяяти радіщами життя. Широта думки, жага волі, щастя, краса та потреба живої творчості мусить характеризувати і дійсно характеризують те, що дав і дає світові український нарід. Я переконаний, що культура українського народу по істоті стоїть вище культури російського.

Ласкаве небо, яскраве сонце, запашний степ повний звуків, тепле шумливе море, в якійнебудь Херсонщині чи Катеринославщині і раптом — Заволжя з безкраїми віковичними, суворими борами, важкий сумерк, зимна мряка і десь глухо в глибині „бам! бам!”... — це скит розкольників, де одшельники, аскети, що зреклися всіх радощів світа і шукають правди в сухих паперцях стародруківаної книжки..., палають себе на вогнищах, закопують себе в землю, рятуючись від антихриста...

Два цілком різні світи! Чи може бути в них однакова психіка, однакова мова, один світогляд, однаковий життєвий лад? Ясно, що ні! І етнограф, і філолог, і економіст, і політик, і релігійний дослідник доведуть це нам з цілковитою наочністю. Московський історик С. П. Мельгунов, який студіював сектанство і був безпосередньо знайомий з українськими раціоналістичними сектами переконувався, що релігійні визнання українців і москвинів — це цілком різні віровизнання, хоч і носять одну і ту саму назву „православ'я”.

Але через два місяці прийшла революція, і все пішло шкереберть. З того видання нічого не вийшло. Я привів цей епізод тільки для того, щоб показати, що і письменники московські безпосередньо бачили і відчували різниці між українськими і московським народами, і сучасні советські вчені бачать ці великі різниці в далекому минулому і показують, що одне з другого не могло вийти, тобто, що початкові періоди формування одного й другого народу не мали між собою нічого спільного, тобто не могли вийти з одного коріння. Занадто мало мати спільність мови, щоб мати спільність психічну. Очевидно для того, ще

Кн. ТОКАРЖЕВСЬКИЙ КАРАШЕВИЧ

ДО ІСТОРІЇ РОДУ ОРЛИКІВ

Минулим родини Орликів досі ніхто спеціально не займався. Є про неї лише короткі невпорядковані, а часом хаотичні і суперечні відомості, розкинені по німецьких, чеських, польських, російських та українських публікаціях. І. Борщак у книжці про Григора Орлика та в статтях надрукованих у „Старій Україні” і в „Хліборобській Україні” подає деякі хибні відомості, хоч згадує, що мав у руках якісь генеалогічні матеріали. Нема, напр., жодних даних, що Орлики називались колись Оляхами, як каже І. Борщак, так само, як не існувала ніколи хрищена мати Григора Петра Орлика — „Любов Кочубейвна”, як він її називає.

Українські історики займалися родиною Орликів дуже побіжно. Так само українська шляхетська родина Майбородів, яка виво-

дить себе від Орликів, не подала досі до загального відома точно опрацьованих генеалогічних даних.

Гетьман подає сам у „Діярюші”, що він родився в Ошмянському повіті на Білорусі, і був сином Степана і Ірини з Малаховських. Відвідуючи в Кракові в Троїцькій церкві Домініканського Чину могили Станислава з Лазиськ Орлика і його дружини Катерини з Коморовських (а не з Комарів, як каже Равіта-Гавронський, а за ним повторив і Голійчук), уважає їх за своїх прямих предків, але не подає родоводу. І. Борщак („Великий Мазепинець”) каже, що Григій Петро згадує про свого найдавнішого пращура Станислава, який жив у 1121 р.¹⁾ та подає коротенький родовід з чотирьох поколінь від Яна Христофора, одруженого з Беатою з Бучацьких, батька Степана, що був батьком другого Степана, дідом гетьмана Пилипа і прадідом Григора Петра.

В польських гербовниках Окозького, Папроцького, Несецького, Чарнецького, Бонспького та Уруського є короткі відомості про рід Орликів, (які потім звалися Орлицькими і Орликовськими) із зазначенням їх герба „Новина” та згадками про різних непов’язаних між собою представників цього роду.

Гетьман, як видно з його „Щоденника”, прив’язував велику вагу до своїх родових традицій і оточував спеціальним культом усі спогади про минуле роду. Тому, прибувши до Вроцлава, негайно нав’язує стосунки з шлезько-моравською галуззю свого роду і тішиться, що й старий барон так само дбає про збереження старих родових пам’яток і традицій. Кілька разів з гордістю згадує про герб „Новина”, а при кожній нагоді підкреслює своє споріднення з найвищими польськими родинами, як Потоцькі, Замойські, Малаховські, Коморовські та інші.

Польський старолицарський герб „Новина” — на блакитному полі залізне ухо від котла, над яким сторчма, вістрям удолину, сталевий меч з золотою рукою (залізо — чорне, сталь — срібна) — появляється вже в цілком оформленому вигляді в 1293 р. на печатці Начеслава—графа на Добросулові („Збір документів Великопольських”, 699²⁾). Рід „Новин” належить, на думку проф. Антона Малецького

треба мати спільнокровність, чи спорідненість фізичну. Філологія ще не досить розробила цей бік своєї науки, хоча зачіпала вже частинно цю справу в своїй галузі т. зв. фонології.

У своїй статті про „Різниці між українською і московською мовами” я показав, що між українським і московським народами немає кровної і взагалі ніякої спільності. Але в своїй статті проф. Смаль-Стоцький виставив теж другу дуже важну тезу, про нашу спільність з західним світом. І в цьому випадку для розр’яшення цієї спільності мало самої спільності мови, як мало неграм засвоєння англійської мови, щоб стати англосаксами. Але про те будемо говорити іншим разом.

1) У москвинів була одна секта, яка звалась „диромолія”, бо такий сектант просверлював у своїй хаті дірку і молився до неї, кажучи, „дира моя спасі мене”! А Толстой видумав собі свого Христа, описав його по-своєму і сказав, що такий мав бути дійсний Ісус Христос. І найшов масу послідовників.

2) П. Н. Третьяков: Анти і Русь. Советская этнографія. Ак. Союза ССР, Ч. 4. 1947.

3) Е. Є. Лібшиц: Візантійське Крестянство і славянська колонізація. Візантійський Сборник. 1945.

4) П. Н. Третьяков. оп. сіб. стор. 80.

5) Йоакім Вернер: Slawische Bügelfibeln des VII Jahrhunderts. Reineke-Festschrift. Mainz, 1950, S.150-172 + Tafeln 27-43.

6) С. П. Толстов: Советская Школа в этнографії. Советская этнографія, 1947, ч. 4., стор. 18.

7) Богаєвський: Етруски в работах Г. Я. Марра. Н. Я. Марру, 1933, стор. 229.

(„Studia Heraldyczne”, 2 t. 1890 r.), до найстарших лицарських родів³⁾.

Невідомо, чи Орлики були галуззю того старовинного магнатського роду, чи були лише прийняті польськими „Новинами” до гербової та родової спільноти. Як одне так і друге можливе, але не збереглося на це жодних доказів. За колыску роду Орликів, панів на Лазиськах, вважають краківське Підкарпаття. Найдавніша документальна згадка про них (Ян Длугош: „Liber Beneficiorum” називає Миколу Орлика „паном на Лазиськах під Великими Стрільцями” в 1470 р. Мимоволі пригадується, що в тій самій околиці мали „Новини” на Крижтопорах велику посілість від чотирнадцятого століття і приходить на думку, що ця краківська галузь роду могла в свою чергу поділитися на різні відноги, про що з віками затерлася пам'ять.

Однаке, коли гадати, що гетьман був добре ознайомлений з історією своєї родини і що він мав якісь підстави казати (див.: „Діарій”, т. 1 стор. 32) своєму чеському родичеві баронові Петрові Леопольдові Орликові, що його предок прийшов до Польщі з Чехії за часів гуситської війни, що той признав справедливим, то виходить, що колыски Орликів і перших їх пращурів слід шукати в Чехії, а приналежність до роду „Новин” належить уважати за пізніше надбання.

У великій праці графа Юлія Островського „Księga Herbowa” є малюнок гербу Орликів і примітка: „Herb rodziny polskiej z Łazisk w Krakowskiem w XVI st. osiadłej na Śląsku w XVII st.”, що здавалося б противорічить вищезгаданому, коли не вважати його гербом виключно тої галузі баронів і графів Орликів, про знайомство з якими згадує гетьман у своїм „Діарії” з нагоди перебування в Вроцлаві, та з якими так він, як і його родина, зберегли потім тісні стосунки.

Що вони вважали себе за родичів, одного походження і гербу, свідчать не тільки згадані вище сторінки „Діарія”, але і свідоцтво видане дня 12 лютого 1748 р. Карлом-Францом-Олександром Орликом, сином Петра Леопольда, Григорові Петрові Орликові, синові гетьмана Пилипа⁴⁾.

Як у цьому свідоцтві, так і в прикладеній до нього царській грамоті на баронський титул Священної Римської Імперії для чеських Орликів виразно говориться, що вони є родиною польського походження, в Моравії і на Шлезьку осілою і за заслуги відзначеною.

Отже, не маючи покищо жодних до цього питання пояснень, яких розуміється слід шукати в Краківських архівах, доводиться черпати з чеських і німецьких джерел більше детальні відомості, знаючи, що чеська галузь Орликів, яка так сердечно прийняла своїх українських родичів, займала у своїй батьківщині безперервно на протязі двох з лишнім століть першорядні, високі становища.

В чеській, а щобільше, в німецькій геральдично-генеалогічній літературі є досить багато детальних і добре опрацьованих родовідних відомостей про чеських Орликів, починаючи від шістнадцятого віку аж до початку дев'ятнадцятого, тобто до їх вигаснення.

Так само досить подробиць є і про тих Орликів, що цілком зниклися і навіть прізвище пишуть Орліх.

Правда, не обійшлося і там без противоріч і неясностей, але ті, що мають відношення до білорусько-української галузі, пробуємо нижче усунути.

В першу чергу треба згадати родовід баронів і графів на Орлику і Лазиськах, опрацьований Християном Д'Ельвертом⁵⁾. Він починається від пана на Орлику і Лазиськах, який виїхав з Польщі разом з архикнязем Максиміліаном Австрійським, якому не вдалося здобути після смерті Стефана Баторого польський престол, на якому засів Жигмонт III-тий Ваза. Д'Ельверт називає його Володиславом, а ще інший німецький автор Гаухен — Степаном, коли в дійсності ім'я його було Станислав, бо так його називає царська грамота Фердинанда II-го, що затверджує його нащадкам баронський титул і польські геральдики А. Бонецький („Herbarz”) і граф С. Уруський („Rodzina”). Ця чеська галузь Орликів вигасла з початком XIX-го століття на Йоанні графі Орликові, бароні Лазиському, полковнику і камергерові австрійському. В Німеччині натомість є досі шляхетські родини фон-Орліх і фон-Орлік, що на думку Зайдліца („Preussisches Adels Lexicon”) походять з того самого кореня. Думку цю поділяє і д-р Б. Крупницький у своїй цінній праці про гетьмана Орлика, однаке нема абсолютно жодної підстави виводити сьогоденнішніх Орликів від Михайла — гетьманового сина, як це робить Олександр Швабе-Луговий у своїй виданій у Торонті в 1942 р. книжці „Визначне жіноцтво України”.

У згаданого вище Станислава (Степана) Орлика був напевно брат Ян Христофор,

як це згідно вказують родовід Григора Петра (про який згадує І. Борщак), Д'Ельверт і польські геральдики Окольський, Бонецький і т. п. Ян Христофор і Станислав (Степан) були синами Станислава і Катерини з Коморовських, про яких гетьман двічі згадує в своїх мемуарних записках.

Належали вони безумовно до вищої того часу шляхетської сфери, так завдяки спорідненню з родинами найвищої польської аристократії, як і своєму особистому становищу. Станислав Орлик з Лазиськ був адміністратором галицьких сільських жуп (копалень), старостою Барським на Поділлі, тобто постійно загроженого татарами пограниччя, кавалером Ордену Гроби Господнього, як пристало на борця проти „бусурменів”. Жінка його була донькою Петра Корчака-Коморовського, графа на Липтові і Ораві, пана на Живці та Катерини з графів Тарновських. С. Окольський „Orbis Polonus”, vol. II, pag. 294) каже: „Stanislaus (Orlik de Lazisk, multarum nationum expertus, ob bellica trophaea Hierosolymitanus miles, ob merita in Regno zupparum Russiae Praefectus, tenuit matrimonii vinculum cum Catharina Komorowska de Żywiec, ex qua suscepit duos filios. Sepultus Cracoviae in Ecclesia S.S. Trinitatis 1540”.

Про значення Орликів свідчить ще факт, що вони мали в Домініканській церкві Пресвятої Тройці в Кракові власну каплицю, яка називалася орликівською і в якій, крім самих фундаторів були поховані їх діти та члени споріднених родин⁶). Як свідчить нагробний камінь, Станислав Орлик родився в 1509 р., бо помер 6-го червня 1559 р. „у віці 50-ти років”. Це наближає нас до часів, коли жив найдавніший Орлик із згаданих у польських джерелах, Микола, пан на Лазиськах (1470 р.), про якого вже було згадано. Д'Ельверт подає, як предків Станислава, його батька Петра, одруженого з Катериною Дунин, донькою графа Петра Дунина і Мишковської, діда Станислава, одруженого з Комінської, і прадіда Петра, ожененого з Деглинською. З прізвищ жінок та дати смерті другого Петра (біля 1500 р.) можна уявляти, що лише він дефінітивно зв'язався з Польщею та що його мати і баба були ще чешками. Перший Петро, коли внук його помер на самому початку XVI-го віку, мусів жити десь на початку XV-го століття, тобто якраз під час гуситських війн, коли, як ка-

зав гетьман, предки його переїхали з Чехії до Польщі.

В цю саму епоху зустрічаємо кілька разів прізвище Орликів у стосунках чехів з Польщею і Литвою. Так, напр., у 1424 р. серед гуситських послів до литовського великого князя Витовта був Врбата де-Орлик, а 7-го травня 1424 р. король польський Володислав Ягайло посилав свою відповідь гуситам через їх посла Яна Валькуна де-Адляр, якого можна уявляти за Орлика, названого по-німецьки. Так само в XV-му віку серед панів на Лазиськах зустрічаються в 1405 р. Петро та в 1411 р. Микола, що вказувало б на першого Петра із згаданого вище родовету Орликів, який теж володів Лазиськами.

Тут знаходимося цілкомовно в чесько-шлезькому середовищі і необхідно вернутися до чеських джерел, щоб скласти собі уяву про долю місцевостей, що появляються в первісній історії Орликів, як „Лазиська” (у Велико-Стрілецькому повіті) та „Орлик”, що так безпосередньо зв'язані з прізвищем гетьманського роду.

Отже, у 1356 р. існував у Чехії замок Орлик (сьогодні власність князів фон Шварценберг), побудований на місці ще давнішого замку, з яким була зв'язана давня легенда, що пояснювала назву. Легенда звучить так: Одному вождєві місцевого войовничого слов'янського племені орел ухопив дитину й по довгих розшуках батько знайшов її на скелі в орлиному гнізді живою і здоровою. На тій скелі побудував він замок і назвав його Орликом (цілком можливо, що й знайдену в орлиному гнізді дитину названо Орликом). При кінці XIV-го століття замок Орлик знаходився в володінні знаменитого Жигмонта Гуллера, підкоморія чеського королівства, який у непорозуміннях між Вацлавом і Жигмонтом Люксембурзькими прихилився на бік другого і за це був у 1405 р. покараний на смерть. Після цього брат його Андрій Гуллер продав у 1408 р. замок Орлик Петрові з Свойшина на Змерзлику, з старої шляхетської родини, якої перші сліди зустрічаються вже на початку XII-го століття.

Окольський каже, що рід „Новин” був відомий уже в 1121 р., а Григорій Петро Орлик каже, що його родина походить від предка Станислава, який жив власне в 1121 р. Правда, ніде не знаходимо документального підтвердження існування цього Станислава „Новини”, але те, що в обох випадках вказується

на цей самий рік, дозволяє гадати, що як Окольський, так і гетьманич мали на думці одну й ту саму особу. Вказує це на існування вікової традиції про давнє й виразно окреслене походження. Не слід забувати, що Польща і Чехія в XII-му віці були дуже тісно між собою зв'язані, та що при кінці XIII-го віку були навіть об'єднані персональною унією в особах Вацлава I-го та Вацлава II-го — королів чеських. Довгий час після того багато польських шляхетських родів були дуже тісно зв'язані з Чехією, Моравою і Шлезьком, про що згадує ще в другій половині XVI-го віку Б. Папроцький та Микола Рей з Нагловиць. До таких родів належали навіть деякі роди вищої верстви, як Коморовські, Сіраковські, Паченські, Дембінські, Павловські, Реї і т. п. Шлезьк, який був якби переходовою смугою поміж обома землями, був також країною, де під напівзнімченими, напівзчехізованими П'ястами, мешкало багато родин, що були теж напівпольськими, напівчеськими і до таких могли належати гетьманові предки.

Тому важно тепер встановити чи рід панів на Свойшині і Змерзлику, з якого вийшов Петро I-ший, що від 1405 р., або радше від 1408 р. володів замком Орликом, був галуззю польських „Новин” чи може його нащадки пізніше були прийняті польськими „Новинами” до родової і гербової спільноти, як це практикувалося часто в Польщі відносно високопоставлених чужинців.

Зваживши, однак, що перед Петром на Орлику рід цей уже був відомий в Чехії на протязі трьох століть і що старі шляхетські роди без особливих на це причин політичного характеру не входили в інші спільноти, а також, що предки цього роду виступають при різних зносинах чеського князя Фридриха та його жінки Лисавети в 1183 р. з українським князем Володимиром Холмським, можемо гадати, що на Схід тягнула їх якраз пам'ять про їхнє „польське” походження.

Встановити сьогодні певні дати, а навіть деякі генеалогічні позиції, дуже важко тому, що як імена, так і прізвища, дуже часто мінялися і писалися з дуже фантастичною ліценцією. Імена мінялися під впливом латинським і німецьким, але це ще менш-більш можна встановити знаючи, що Petricus та Petrassius — це Петро, або що Бенедикт. Гірше є з назвами місцевостей і прізвищами, бо треба пам'я-

тати, що Svoysin, Svissingen, Schweissing — означають одну й ту саму місцевість і прізвище її панів. При таких знімченні прізвищ і назв, Орлик стає Орліх, Ерліц, Адлер. Коли ж появляється поруч з Свойшинами і в тісному зв'язку з ними родина з „Адляр” (фон Адлер), то хоч немає на це прямих вказівок, все ж таки можна гадати, що й вона являється того самого роду. А наводять на цю думку наступні міркування: в готському річнику з 1867 р. про графів Орликів сказано, що їх предки заснували 1256 р. монастир в Орлику, в місцевості, яка потім була названа Адлер-Костелець. Крім цього в знаменитому гербовнику Зібмахера фігурує герб чеських Орликів, який складається із сполучених гербів родин „Новина де Орлік”, „де Свойшин” та „де Адлер”, що показує виразно, як глибоке мусіло бути переконання про єдність тих родин⁷⁾.

Нище є поданий родовід гетьманових предків. Можливо, що нові певніші дані заставлять дещо в ньому змінити, але він може бути схемою для шукання стисліших відомостей і вказувати напрямок та кількість поколінь.

Що в Польщі, після від'їзду Станислава (Степана) Орлика до Австрії та Чехії залишилися Орлики, свідчить не тільки існування занотованого в гербовниках Яна Христофора — чашника Сандомирського, від якого виводилась гетьманська галузь Орликів, але і той факт, що на протязі XVII-го і XVIII-го віків зустрічаємо в Польщі імена різних Орликів, Орлицьких і Орликівських, гербу „Новина”, які займають різні більше чи менше поважні становища. Так Михайло Орлик дістає в 1633 р. від короля Володислава IV-го Золочівське вїтівство, в 1637 і 1641 рр. Адам Орлик, син Миколи, їде двічі послом до Москви, де його зустрічають з великими почестями. Григорій Петро Орлик подає 1636 р., як дату смерті свого прадіда Степана I-го. В 1662 р. в соймовій конституції („*Voluntina Legum*”, IV. f. 18) публічно вихвалюється мужність і заслуги його сина Степана II-го, гетьманового батька. В 1643 р. згадується Микола Орлик, одружений з Вінською (Мар'янною), а в 1670 р. згадується Сузанна Орлицька (Орликівна), жінка Самійла Корчака-Дрогойовського, старости Мядзіопольського, що знову нагадує нам про близьке споріднення Орликів з родинами найвищої шляхетської верстви, особливо з тими, що

сиділи на українських і білоруських землях. І далі, майже щороку, знаходимо якусь згадку про Орликів аж до часів гетьмана, за життя якого згадується в 1722 р. Микола Орлик, секретар королівський при Августі II-му Саксонському.

Ідентифікування гетьманового батька Степана з тим Степаном Орликом, якого вихваляє конституція з 1662 р., як це робить Григорій Петро в своєму родоводі, належить уважати справедливим і помиляються польські геральдики Бонепський і граф Уруський, які вважають його за сина Андрія та внука Павла судді Добржинського. Значно більше можливо, що в смоленській землі опинився і осів член гетьманської галузі Орликів, уже з українськими і білоруськими землями зв'язаної, а не з якоїсь іншої північної частини Польщі. Тим більше, що прибуття на Білорусь, а потім на Лівобережжя Україну належить віднести до другої половини XVII-го віку, не раніше, тобто менш-більш до часу, коли польська соймова конституція згадує з похвалами про Степана II-го. Уже раніше були Орлики зв'язані з Галицькою землею і Поділлям, але на Лівобережжі появляються в зв'язку з одруженням гетьманового батька з Іриною (Регіною) Малаховською, з родини, хоч цілковито польської, але в тім самім часі осілої на Білорусі та на Стародубовщині. Микола Малаховський продає в 1650 р. свій ділчичний Малий Малахів у Сірадичині та переїздить у ці краї. Одружений з Лисовичівною, правдоподібно східного обряду, має сина Хому, який займає вже становище Стародубського городничого в 1667 р. і з свого подружжя з Лисаветою Важинською має не тільки згадану вище Ірину, пізніше матір гетьмана, але й інші діти, серед яких Іоана — єпископа Перемиського. Одруження Степана Орлика з Іриною Малаховською могло мати місце приблизно в 1660-70 рр. і в них мало бути двох синів: Пилип — гетьман, та Степан, про долю якого нічого не відомо.

Отже, найближчі предки гетьмана, як з боку батька, так і з боку матері, жили в епоху постійних війн з Росією і Туреччиною й належали до тих почасті авантюристичних елементів серед польської шляхти, які шукали на далекому пограниччі щастя і слави, і які швидко зв'язувалися не тільки матеріально, але й духово, з місцевим оточенням, звичаями, традиціями і т. п. Як Орлики, так тим певніше Малаховські були греко-като-

лики, а напевно відомо це про Гердиків. Факт, що вуйко гетьмана Іван Малаховський був Перемильським і Холмським греко-католицьким єпископом і одним з найбільш енергійних пропаторів об'єднання церков — свідчить, як доказ.

Про свого діда Григорій Петро Орлик каже, що він загинув у Хотинському бої в 1673 р., маючи 51 років, це значить, що він родився в 1622 р. і був сучасником згаданих вище різних Орликів, до яких можна додати ще Адама, який у 1635 р. був старшиною панцерної хоругви князя Вишневецького і мав у Луцькому суді справу з ігуменом місцевого монастиря за якийсь бешкет. А також того Івана-Адама, який був на Україні в Запорізькому Війську значним товаришем і мав залишити нащадків.

У своєму „Діярію” гетьман ні разу не згадує ніколи нікого зі своїх українських чи польських родичів, хоч деякі з них займали становища, які якраз повинні були притягнути його увагу, як, напр., Микола Орлик, що був секретарем польського короля Августа II-го, або ті, що з ним разом були на Україні, як Іван-Адам, значний військовий товариш, по прозвіську „Майборода”.

На основі даних, які були представлені, як докази шляхецтва двох родин: Майбородів і Буймістрових⁸⁾, і знаходилися в архіві Петербурзького сенату та міністерстві юстиції в Москві, згаданому Іванові-Адамові Орликові гетьман Мазепа надав у 1689 р. маєтки Мартинівку і Фастівці в Борзенській сотні, Ніжинського полку, які потім у 1728-29 рр. були затверджені за його сином Степаном Орликом-Майбородою. В тих же паперах сказано, що Іван (Адам) Орлик (Майборода) був „дядя” генерального писаря, майбутнього гетьмана Пилипа, та що цей останній на Україну прибув під опікою цього свого родича. Зваживши, що подана дата народження Івана-Адама є 1621 р., та що він свого сина назвав Степаном, можна гадати, що він був старшим братом гетьманового батька, який, як знаємо, народився в 1622 р.

В „Історії Русів” є згадка, що коли гетьман Мазепа в 1694 р. почав будувати на місці, де річка Орела впадає в Дніпро, оборонний городок, тобто фортецю, то керівництво цією будовою було доручене „військовому писареві” Орликові і городок названо „Орлик”. Не був це майбутній гетьман, якому тоді не було більше 22 років і який ще в 1698 р.

був урядовцем митрополичої канцелярії в Києві. Натомість дуже можливо, що це був Іван-Адам, або його син Степан, який теж міг бути старшим за гетьмана⁹).

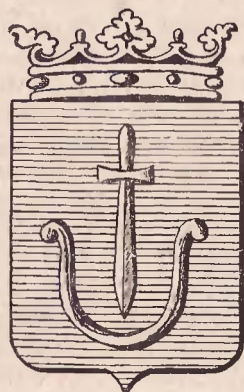
Незрозуміло, що гетьман не згадує про них у своїх мемуарах. Треба хіба гадати, що розділила їх різниця політичних поглядів і симпатій, різниця настільки велика, що кинула їх у протилежні табори і роз'єднала назавжди.

Після подій у 1708-9 рр. нащадки Івана-Адама залишаються на Україні, володіють наданими їм маєтками, які збільшуються новими посістями біля Гайдара в пізнішій Харківській губернії. Мабуть, щоб забезпечитися від переслідувань і відокремитися

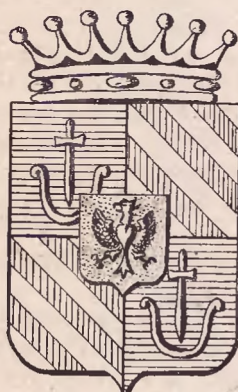
від своїх родичів емігрантів, які на протязі XVIII-го віку належали до всіх протиросійських плянів і акцій, називають вони себе лише Майбородами, коли їх записують до чернігівської шляхти. Одна галузь прибирає навіть прізвище Буймістрових. Лише в 1851 р. один з них добивається в чернігівському зібранні шляхетських депутатів відновлення прізвища „Орлик-Майборода” для себе і свого потомства.

Отже виходить, що Орлики належать до клану (роду) „Новин” та до найстаршої, середньовічної шляхти польсько-чеського пограниччя. Утримуються вони довго на рівні „значного землянства” і лише вибір української нації підносить їх на найвищий щабель суспільної ерархії¹⁰).

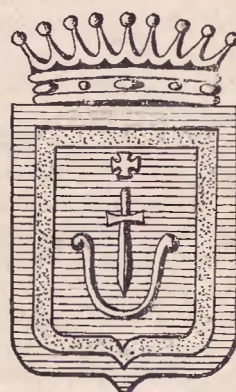
ГЕРБИ „НОВИНА” І ОРЛИКІВ

1

2

3

РОДОВІД ОРЛИКІВ (СВОЙШИНІВ-ЗМЕРЗЛИКІВ)

Як першого пращура роду панів на Свойщині подають чеські джерела Чтибора I-го, що жив при кінці XI-го віку, і мав двох синів: Ольдриха I-го і Бенеду. Перший з них залишив двох синів: Чтибора II-го, визначного моравського магната (1196-1251 рр.) і Бенеду, що жив у роках 1221, 1228 і 1238 (за деякими вказівками він мав ще друге ім'я Петро, прозвисько „Свойж”(?), та був стольником моравським, тобто одним з найвищих достойників). Чтибор II-гий мав двох синів: Бенеду і Ольдриха II-го, відомого в 1234 і 1239 рр. Він був батьком Ольдриха III-го, батька Банеди, що появляється в чеських актах в 1358 і 1362 рр. та Петра на Свойщині, який жив у 1342 рр. і залишив сина Бенеду (1386) та внука Петра I-го (Змерзлика зі Свойщина), пана на Орликові і Лазиськах у 1470-1480 рр. Він з подружжя з Комінгською залишив сина Петра II-го Орлика з Лазиськ, від якого починається усталювати пріз-

вище в такій формі, доки в деяких галузях не переміняється на Орлицький і Орликовський.

Петро II-гий помер на початку XVI-го віку і з подружжя з графинею Катериною Дуни з Великого Скржина залишив Станіслава II-го (1509-1559 рр.), ожененого з графинею Катериною Корчак Коморовською. Він був батьком Яна Христофора (1592), чашника Сандомирського і Станіслава II-го (1553, 1587, 1617 рр.), ожененого з Софією де Лішт'ян, предка чеської галузі. Можливо, що сином Станіслава II-го був теж Павло, осілий на Мазовшу, батько Андрія, від якого виводяться Орликівські.

Від Яна Христофора, одруженого з Беатою Бучацькою, походять наші Орлики. Через сина Степана I-го (1622, 1636, 1639 рр.) і внука Степана II-го (1622 + 11.XII.1673 р.), гетьманового батька, сестра якого була замужня за Володковичем, що виводився від Пинських Руриковичів і через якого гетьман був

споріднений з князями Друцькими-Подбєрьзькими, Друцькими-Соколинськими, Очинськими, Полубинськими та Монвидами-Дорогостайськими. Про можливого брата гетьманового батька Івана-Адама і про те, що від нього виводяться Майбороди і Буймистрови, сказано вище.

Гетьман у своїх мемуарах і листах не згадує ніде про братів чи сестер, але, здається, він мав молодшого брата Степана, про долю якого нічого не знати.

Одружений з Ганною Любич Герциківною, полтавською полковниківною, мав гетьман восьмеро дітей, з яких троє померло малими. Дві доньки Настя-

Хведора і Варвара були одна після другої одружені з генералом графом фон Штейнфліхт, тещою донька Марта, хресниця короля Станіслава Лещинського, який подарував їй маєток Лещин на Волині, вийшла за волинського шляхтича Держоновського і їх нащадки існували до недавніх часів. Син Григорій Петро (1702-1759), одружений з Оленою Лебрінь де Дентевіль, і Михайло не залишили потомства.

Про родину гетьманши — Герциків є легенда, що вона жидівського походження. Ця легенда здається оперта лише на Кочубєвських доносах, бо Герцики належали до значної білоруської шляхти вже на початку XVI-го віку.

ПРИМІТКИ:

1) Матер'я правдоподібно на увазі напівлегендарну появу роду „Новина” і їх герба. В кожнім разі це не може бути дата „надання” Орликам з Лазиськ графської гідності, як пише Ол. Луговий (Ол. В. Овруцький Швабе) у своїй виданій в Торонті в 1942 р. книжці „Визначне жіноцтво”.

2) Ф.П. Пекосинський: „Польська геральдика середніх віків”.

3) Таблиця ч. I представляє клясичний герб „Новина”.

4) Свідцтво знаходиться в архіві французького Міністерства Закордонних Справ у Парижі. Мабуть, воно було потрібне гетьманичеві Григорові-Петрові для оформлення свого положення у Франції, де йому признано графський титул.

5) Праця ця була надрукована по-німецькому в „Нотіц Блят” в Брні (Чехія). Родовід у прямій лінії останнього графа Йосана Орлика подає також німецький гербовник Зібмахера („Шлезька шляхта”, ст. 54), називаючи теж Володиславом, а не Станиславом, першого прибувшого до Австрії предка шлезьких Орликів.

6) Сьогодні в новоперебудованій церкві вже не існує. Таблиці знищені цілком. Написи з таблиць збереглися лише в архіві Домініканського монастиря („Діярій гетьмана Пилипа Орлика”, Варшава, 1936), Видання Наукового Інституту, стор. 46, 47).

7) Таблиця ч. 2 — герб баронів Орликів наведені у графа Ю. Островського „Книга гербов”.

8) Перед останньою війною мешкаючи у Франції та в США Буймистрови робили розшуки документів для встановлення походження від Орликів і прав до прізвища, і, розуміється, графського титулу. Уважали себе за росіян. Про Майбородів українців не знали нічого. Результати їх старань мені не відомі.

9) Григорій-Петро Орлик родився в Батурині в той час, коли його батько, тоді Генеральний Писар, був на „Комісії в Сівську”, а не на „кампанії Свейській”, як подає І. Борщак. Хрещеними батьками були гетьман Мазепа і Любов Кочубєйова, жінка Генерального Судді, а не якась незнана Любов Кочубєйна, як подає І. Борщак у „Хліборобській Україні” („Діярій”, том II, стор. 80, 193-185).

10) Таблиця ч. 3: герб графів Орликів.

З ПОДІЛЛЯ ДО БОГОСЛОВСЬКА

Потяг з десятком товарних вагонів, наповнених чоловіками, жінками і дітьми, вирушив на схід. А було це якраз на зелені свята 1930 р. Зупиняючись на станціях і „полустанках”, до нього приєднували такі ж самі товарні вагони, з яких було чути стогін старих та плач жінок і малих дітей.

Це були т. зв. „спецпереселенці” Кам'янець-Подільського, Чимировецького, Ново-Ушицького і інших районів Поділля, самі селяни переважно з сіл Ластівок, Пудлівців, Іванківців, Голосків і інших. Ще тому місяць перед вивозом НКВД арештувало чоловіків — батьків родин призначених на „спецпереселення” і тримало їх аж до часу вивозу по районних тюрмах. Цього засобу НКВД вживало для того, щоб родині закладника унеможливити втечу перед вивозом.

На одній із зупинок привели до нашого вагону чоловіків, між якими був і наш батько. У вагонах людей розміщено, як худобу: двоповерхові нари, що займали вагон, були завалені людьми. З одного боку двері та малі віконця були наглухо забити дошками, з другого боку — віконця закратовані залізом, а двері замкнені. У вагоні було понад 40 осіб. В одному з таких вагонів знаходилась і наша родина, яка складалася з мого батька Олександра Марунчака, матері, старшого брата та нас двох найменших синів. Мені тоді було одинадцять років, а найменшому братові — дев'ять.

Вже першого дня подорожі всі почали відчувати спрагу. Люди забрали з собою на дорогу харчів, деяке знаряддя до праці і т. п., але не набрали води. З кожним днем спрага збільшувалася. Але ані бла-

гання старших, ані плач дітей нічого не помогали, їх навіть ніхто не слухав.

Вже в перших днях у нашому вагоні померла вагітна жінка, труп якої шойно на четвертий день по її смерті забрано з вагону. Тому, що з вагонів нікого не випускали, то приходилось у вагонах полагатися на те, щоб задовольнити усі людські потреби. Одна молода, гарна дівчина весь час сиділа на одному місці не рухаючись і на третій тиждень на тому самому місці так і заголола.

У третьому тижні подорожі кількість заморених на смерть людей збільшувалась: вмирали старі, молоді та діти. Мертві подорожували разом з живими. Це творило смертельно гнітючу й незносну атмосферу. Але ласка Божа, що в час подорожі перепали дощі. Пам'ятаю перший день, коли краплі дощу затарабанили по даху і з даху потекли струмочки брунатної рідини. Люди висували через крати маленькі горнятка, ложки тощо, ловили краплями цю смердючу брунату рідину і гасили нею смертельну спрагу. Другий і третій дощ під час нашої подорожі викликав радість і сльози, а краплі дощу буди для нас чисті й запахні. Не будь цих дощів, напевно більшість із „спецпереселенців” не побачила б нового призначеного місця поселення.

В кінці червня потяг у кількості 75 вагонів прибув до Богословська, Надеждинського району, Свердловської області. Місто Богословськ, побудоване ще царськими каторжниками, які там добували мідь. Тут ще й досі стоять напівзруйновані мідноливарні заводи. Всіх „спецпереселенців” примістили тимчасово в міській церкві, де, як і у вагонах, тримали і замикали нас під охороною.

В церкві на другий день по прибутті померла вдова Матвійчук Петриха із с. Гуманськ, чоловік якої загинув у першій світовій війні. Кілька днів пізніше померли: її син, невістка і дочка. Вона була призначена на „спецпереселення” тому, що голова сільради в Гуманях Іван Поліщук уподобав для себе її хату.

Вмирало щораз більше людей. Мертвих виносили з церкви і складали на церковному подвір'ї. Лежали вони там по кілька днів, бо місцева влада на прохання переселенців поховати мертвого відповідала, що „для кожного хахла не будем копати яму, а вот соберется несколько десятков — тогда разом!” І так справді було: протягом тижня назбиралось кілька десятків мертвяків, яких забрали з церковного подвір'я і невідомо де поховали.

Переселенців призначено на Ісанівський „поселок” ч. 109, що знаходився на віддалі 25 кілометрів від Богословська в непрохідній уральській тайзі. Поселились ми в старих бараках, побудованих ще перед нами кримськими татарами та донськими козаками, з яких ми застали лиш кілька соток. Як ми довідались, було їх там кілька тисяч, і всі вони від голоду і холоду погинули. Ті, що ще залишились, були зчорнілі й опухлі. До нас вони ставились дуже приязно. З кримських татар у пам'яті мені залишився

Мустафа Бардакли, якого „переселили” з Криму на Ісанівський „поселок” разом з його двома жінками і 18-ма дітьми. З цієї родини лишилися при житті: старий Мустафа, одна жінка і двоє дітей.

Командантом Ісанівського „поселку” був москаль, матрос балтійського флоту, Шадрін. Ходив він і тут, на „поселку”, в матроському одязі. Охорона „поселку” складалася з тубільного населення — зирян і вагул, мови яких ми не розуміли.

Командант „поселку” Шадрін скликав переселенців на мітинг і грізно заявив: „Всех вас суканых синів здесь привезли, чтоб вы все здесь подохли”.

З-поміж тих, що в скорому часі померли на Ісанівському „поселку”, пригадується мені Остапчук, його брат, жінка і троє дітей із с. Іванківці.

Переселенці рубали ліс. Дерево спускали сплавом річкою Каквою (приплив Ками) невідомо куди.

Нікому не вільно було виходити з „поселку”. Хто відважився виходити до міста, щоб щось дістати, мусів це робити дуже обережно, щоб не потрапити в руки „поселковой охрани”.

Місцеве населення м. Богословська мало наказ від влади кожного переселенця, що виходить з „поселку”, затримати і віддати в руки влади, або навіть убивати. За затриманого чи вбитого переселенця керівництво „поселку” видавало, як нагороду, 7 рублів за душу. Так було замордовано начальством „поселку” селянина з Нової Ушиці Боброва разом з дружиною тільки за те, що вони віддалилися з „поселку”, щоб дістати харчів.

Нераз можна було бачити й такі випадки: за возом, яким їде москаль, зирянин чи вагул, з петлею на шії ледве тягне ноги зловлений переселенець. Найчастіше закінчувалось це тим, що знесилена жертва падає, потягнеться трохи за возом і Богу духа віддасть.

І так із 3.100 подільських „спецпереселенців”, вивезених у 1930 р. на „поселення” в Ісанівський „поселок” ч. 169, залишилося в живих тільки кілька душ, яким через утечу вдалось врятуватись. Відомо, що як вийшла сталінська конституція, то переселенців притягнуто ще до „голосування”, а опісля забрали всіх до тюрми в місті Свердловську і слід по них зник. Між ними загинув і наш брат Юстим.

(З минулого двох братів-утікачів)

записав В. В-ко

ПОШИРЮЙТЕ МАСОВО
сданий в Європі український інформативно-політичний місячник англійською мовою

UKRAINIAN OBSERVER

Замовлення просимо спрямовувати на
28 Minster Rd., London, N.W.2.

ПЕТРО КІЗКО

ВЕЧІР У САВЕЛІЯ ГАЧКА

(Уривок з недрукованої повісти „Устим Безрідний”)

Був уже вечір, коли Устим вийшов від Кротова. Тепер вулиці стали людніші, хідники щораз дужче рясніли пішоходами: люди верталися з роботи. Від засвічених ліхтарів на велитенських стовпах падало блідожовтаве світло, а від стовпів ішли тіні, високі, згорблені, незгарбні, схожі на силуети каторжників. Серед цих обставин Устим почував себе так, наче б він складався з двох осіб, двох людей. Одна особа — це він, Максим Решітко, відважний вояк Української Повстанської Армії, українець-патріот, волиняк, чесний і совісний, скромний, але хоробрий і такий же добрий, як і сміливий. А друга особа — це ось теперішній Устим Безрідний — колишній солдат советської армії, теж українець, але з забрудненою душею, засміченою совістю і свідомістю приналежності до своєї родини, до народу, нації; тепер ще більше спідлений — продався Кротову за гроші і кар'єру, щоб випхатися на високу гору советської слави, а потім, можливо, сторчма полетіти з тієї гори і розбитися дощенту, на трісочки...

О, якби міг хто зрозуміти Устима, як важко жити, працювати й боротися, несучи тягар двох різко протилежних один до одного людей, двох братів-українців, але ворогів. Устимові важко стає йти, коли він чує, як у всьому його естві бореться з собою Максим Решітко і Устим Безрідний. Дарма, що Устим уже не живе, але його ролю виконує тепер Максим! Всюди — їх двоє тепер, власне один Максим мусить робити за двох: за себе і за Устима. За себе — всякими способами вести боротьбу проти московсько-більшовицького окупанта його землі, допомагати селянам хоч якоюсь мірою облігшити їм життя, вціплювати в селянські і робітничі серця віру, що скоро прийде воля, що весь світ готується до останнього грізного бою проти большевиків і прийде час щасливого самостійного незалежного життя українського народу. А за Устима мусить Максим випорити по всіх усядах, між людей, вислуховувати їх розмови, нстувати чи запам'ятувати кожну проти-советську, протимосковську балачку і передавати Кротову... Запродавати людей, садовити їх у тюрми, на муки і тортури, на смерть.

Устимові стало лаячно і моторошно від тієї аналізи його становища. І лише одна-єдина, але пряма, рішуча, виразна і світла думка завжди тримала його, надавала йому сили, енергії, завзяття і запалу, а тим самим незмірної витривалості та рівноваги. Ця думка — це шлях до визволення України. Устим добре знає, що він нікого не продасть, нікого з українців не видасть Кротову, дарма, що має тепер таку юдину службу. Навпаки, він видаватиме, продаватиме і, коли хто хоче знати одверті думки Устима, він убиватиме кожного, хто ціною зради свого

рідного народу бенкетуватиме на людських кістках і крові.

З тими думками Устим зібрався вже рушати додому, до Уляни, хоч і стемніло вже. Він звик, навіть полубив ходити ночами та лісами і тепер було б йому цілком добре вирватися ось із цього маленького, мініатюрного пекла і пройтися чистими, свіжими польовими дорогами.

Саме в цю хвилину знову появився Савелій Гачок.

— А, дорогой братуха! — вигукнув Савелій з такою ж бадьорістю, як і при першій зустрічі. — Видать, діла у тебе тут не плохіє зав'язались, коли ти, сказать би, задержався тут так довго.

Савелій підморгнув товстою кудлатою бровою так, ніби пес хвостом махнув. Устимові стало так противно, що він ладен був з усього розмаху тепнути Савелія по шиї.

— Бігає за тобою, як цуцик, — подумав Устим, але змирився, бо знав ролю, яку йому треба виконувати до кінця. Тому навіть спробував приємно посміхнутися до Савелія Гачка, хоч з тієї усмішки вийшла така міна, наче б хто Устимові ложку дьогтю в рот випхнув.

— Та діла не плохіє, — повторив Устим. — А ти ж куди оце?

— Правду сказать, — заторохтів, як поломаний віз по вибоїнах, Савелій, — я тебе піджидав, Устиме. Зайдімо, братуха, до мене. Знаєш скільки пережито нами, скільки год фронтів пройшли ми, і не видались скільки? Зайдемо, Устиме, вип'єм, поговорим. Ага, треба сказать, у мене жішка чудесна є, та така, братуха, що по всьому світе не сискать!

Савелій говорив такою мовою, що Устимові було аж самому не по собі.

— Каліка! Морально-духова каліка! — міркував Устим, рушаючи хідником у напрямі хати Савелія Гачка. — Це ж стократ гірше, ніж каліка фізична! Хай би в нього ноги, скажімо, не було, але за те були б у нього чисті душа і серце, світлий і ясний розум, честь і совість. Уся решта його, крім ноги, була б здоровою, сильною. А так — увесь цілий і здоровий, а насправді — каліка, без'язикий, бо мову свою втратив або з чужою, з московською змішав.

— Ну, і як до нього ставитись? — міркував далі Устим. — Видавати, продавати, вбити чи, може, переконувати, жаліти?

Протягом усього часу своєї боротьби Устим не стикався з такими проблематичними питаннями, як ось тепер тут, у цьому невеличкому, далеку від центру закинутому глухому й сліпому містечку.

— Що ж, поборемося ще, побачимо! — сказав думкою сам до себе Устим, підходячи до будинку, в якому жив Савелій Гачок.

До кімнати Савелія Устим ішов крутими вузькими східцями вгору, при чому східці не були освітлені і він дерся напому за Савелієм. Устимові якось і дивно і смішно стало. Коли б Савелій знав, кого оце він веде цими чорними східцями до себе в хату! Або коли б знали його, Устимові, друзі, якими чортівськими лябінтами ходить тепер він по землі своїй, українській, рідній. Кожний отакий вузький коридор, отакі от круті східці можуть одного якогось дня стати Устимовою загибеллю.

На порозі Савелиної квартири обох приходців зустріла господиня — Савелина жінка. Молода, високого росту, але не тонкого стану, огрядна собі жінка, з продовгастим виразно різьбленим обличчям, з елегантною зачіскою і зеленою стрічкою в чорному, аж смугастому волоссі, вона з першого Устимового погляду видавалася йому багато інтелегентнішою, багато розумнішою і взагалі поряднішою, ніж її чоловік Савелій Гачок. Вона й справді дуже привітно та чемно привіталась з Устимом, відрекомендувавшись:

— Наталія Іванівна, Савина дружина.

Оці проказані слова „Савиної дружини” якось невидимою голкою шпигнули Устима, від чого йому стало нараз і радісно, і смутно, і, навіть, боляче. „Наталія Іванівна, Савина дружина!” Та ж так ніколи не сказав би ані сам Савелій, ані Степан Мазута, ані навіть Грицько Прибийбіда чи Уляна! Не „Савелина”, а „Савина”, не „жінка” і не „жона”, а „дружина”! І скільки в її голосі Устимовою душею вичуто чогось такого, чого йому важко було досі скопити в будь-кого іншого.

— Будь ласка, сідайте в нас, я кожному гостеві рада, — привітно казала Наталія Іванівна, пораючись біля столу.

Савелій попросив Устима почекати на нього, бо він мав піти закликати ще когось, дуже доброго свого приятеля, з яким хотів заізнати Устима. Жінці наказав „розважати” гостя та поставити на стіл вечерю і випивку, поки він повернеться з своїм приятелем. По цьому розпорядженні Савелій вийшов, зіставивши в кімнаті свою Наталію Іванівну та Устима.

Савелина кімната невелика, вузька, хоч довга, добре вибілена та обвішена різними картинами й портретами, які майже всі говорили про перемогу Советського Союзу над фашизмом та про героїзм советського народу. Були між тими картинами та портретами також фотознімки Савелія Гачка і Наталії Іванівни.

Устим запитав дозволу, чи можна йому глянути на фота, і Наталія Іванівна радо йому дозволила. Сама носила з другої кімнати тарілки, таріліці, ножі, вилки, ложки та різну страву: краківську ковбасу, паїсну ікру, варену холодну свинину, потім різних гатунків рибу, аж до тюльми включно, а також пляшечки горілки та ситра і „жигульовського” пива.

Розглядаючи фота, Устим найбільше зосередився на одному з них, а це — фото Наталії Іванівни. Воно

було якесь особливе з-поміж усіх інших. Одягнена в теплий чоловічий піджак, закутана великим шерстяним платком, у валіанках, Наталія Іванівна стояла серед якогось двору, держачи в руках дерев'яну лопату. Двір був завалений снігом і тільки від її ніг ішла розкопана до хвіртки дорога.

Устим був наче заворожений тим фотом.

— Це ви, Наталіє Іванівно? — запитав Устим, повертаючи лице до Савелиної жінки.

— Я, — усміхнувшись, молодо і привабливо, пильно подивившись Устимові в очі.

— А звідки це фото? Власне, де це ви фотографувалися, вибачте мені за нескромне питання?

В Наталії Іванівні нараз погас блиск очей і вона тихо, з жалем в голосі відповіла:

— Нехай колись розповім. Ви ще ж не раз будете в мене, чи то пак, у нас, правда? Звідки ви будете самі? Теж із фронту. Мені говорив сьогодні Сава, що він свого колишнього друга зустрів. Ви ще до війни знаєтесь з Савою?

Наталія Іванівна стільки сипнула Устимові запитань, що він не знав, на котре з них відповідати.

— Так, ще до війни знались, — сухо відповів Устим. — Вибачте, Наталіє Іванівно, чи не могли б ви мені подати шклянку води? Знаєте, така тепер спека, а я чималий кусок дороги сьогодні пройшов.

— О, будь ласка, будь ласка. Тільки ви ситра ось випийте краще, мабуть, на спрагу боржому випити. Будь ласка.

Вона піднесла Устимові шклянку боржому. Подаючи йому напій, завважила, які красиві очі має Устим, і яке лагідне, хоч і засмагле та ніби суворе, має обличчя. Він мусить бути надзвичайно доброї душі! — чомусь ось так здається Наталії Іванівні.

— Ви не маєте дружини? — якось дивно і несподівано запитала Наталія Іванівна.

— Ні, не маю.

— Цілком самі?

— З сестрою.

— Важко самому.

— Важко.

— Воно й не самому не раз ще важче.

— А то чому?

— А так... Коли не любиш чоловіка...

Ті слова Наталії Іванівни так приголомшили Устима, що він не знав, що їй сказати на те. Він добре зрозумів її, що цей жаль не випущений на вітер, отак собі, про людське око.

— Ви не любите Савелія?

— Я ненавиджу його.

— Але як же ж бо ви виходили заміж за нього?

— Я не маю нікого з рідних. Уся моя сім'я загинула на окопах. Тільки я одна зосталась і працювала в Сави за робітницю, як служанка. Оце на фотознімку я чищу сніг у його дворі, в його піджаку і його валіанках. Тоді я була ще дівчиною. Я не мала більше: що робити, як стати його дружиною, щоб урятувати своє життя. Але він мені не любий. Він такий задавакуватий, такий хитрий, підступний і про-

дажній. З тим своїм фронтовим героїзмом він так носиться, що мені вже гидко його слухати.

Наталія Іванівна сама не чулася, як вона отак усе-все виповіла Устимові, людині, яку вперше бачить. Може це саме й сталося тому, що, крім свого Сави, вона нікого майже не бачить, усе в хаті та в хаті. А ось зустріла чоловіка, якому одразу все сказала, але, либонь, і не жаліла за тим. Тільки і якийсь жаль і туга вкрадалися в Наталине серце — коли б не так швидко відходив Устим від них.

На коридорі щось загупало і Наталія Іванівна пішла від Устима до дверей. У неї була вже така звичка, як зачує, що хтось іде, свій чи чужий, усе йде назустріч відчиняти двері.

До кімнати вийшов Савелій із своїм приятелем, вигляд якого відразу Устимові не подобався. Низьке чоло з кудим, як їжакові голки, волоссям, випнуті кістляві вилиці, трикутне підборіддя і гострі, як щетина, очі — такий зовнішній вигляд постав перед Устимом, коли Савелій відрекомендував прибувшого:

— Кость Сапогов, командир відділу військ особового призначення по борбі з українськими повстанцями армії Бандери, нині находящийся в одпущі!

— Сапогов, — повторив прибулий, простягаючи куді товсті руки Устимові.

— Безрідний! — відповів Устим і подумав: „Краще б ти вже називався Лаптьовим, а не Сапоговим, бо такий чийсь на лапоть схожий. А втім цього ось Сапогова треба буде берегтися. Але стривай...”

Сідаючи за стіл та беручись до вечері, Устим нараз пригадав собі, що він очого от Сапогова звідкись знає. Це було, правда, давно вже, а все ж таки він десь мусів його бачити, і то найбільше він пригадав собі по отому чортівському плескату чолі та щитинястих очах. А потім — руки. Такі товсті, пухкі, як у жінки руки, яких він рідко або зовсім не бачив у мужчини. Пухкі! Га, та це ж таки він був! Отакі от пухті руки були, а так тоді давили, тиснули, до болю, до божевільної втоми, до напівпритомности.

— Кость Сапогов! Куцолобий москаль! Та це ж увесь повстанський загін Максима Решітка знав його, як „Куцолобого”! І кликали його так „Куцолобий”.

Тепер, та ще по одній, а потім другій чарці, Устим усе пригадав і перед ним Сапогов виринув таким, яким він був кілька років тому в своєму штабі советських „істрибітелів”, що винищували українських повстанців. Тоді попався був йому до рук і Максим Решітка тепер — Устим Безрідний. Що він не робив з Устимом, як не кагував його, щоб дізнатися, де головний осідок командування Української Повстанської Армії. А тоді налетіли Устимові друзі, розбили Сапогів штаб, визволили Устима, а він, Сапогов-Куцолобий, утік.

І ось тепер Савелій привів його перед Устимові очі, як „приятеля”.

Сапогов теж закрутив носом, як побачив Устима, але його спогади, здогади й підозри розвіяло його знання й того справжнього Устима Безрідного, який

загинув на фронті. „Куцолобий” так і висловив уголос свою думку:

— А в нас точнісенько от такий, як ви, товаришу Безрідний, був у нашому полоні, в штабі по боротьбі з бандерівськими бандитами, значить... Тільки він якось так дивно називався, як його... От дурна голова, не пригадує... Як у Шевченка, той, Залізняк, ну... Ага, Максим, а як прізвище, то вже чорт його знає. А воно десь записано в мене. Ну, та чорт його бери! Вип'ємо за славу нашої могутньої родини, за славу нашої непобідимої советської армії!

Сапогов, на диво Устима, добре володів українською мовою, куди краще ніж Савелій Гачок, і лише говорив по-російському там, де він вів службові справи. Так він у тому ж полоні, катуючи Устима, говорив російською мовою.

Всі, в тому числі навіть Наталія Іванівна, випили по чарці, а Савелій підпивши, кинувся до Устима.

— Безрідний! Устим Безрідний! Та де ж ти там у бісового батька Безрідний! Брепеш ти, сукнин син! Брепеш! Не Безрідний ти! Га?

Раптом Максимові здається, що він попав у вдало розставлені ворожі тенета. І Кротов, і Савелій, і Сапогов, усі, мабуть, оточили його і одуриди, як наївного хлопчика, своїм нібито незнанням його, а тепер от завели його по тих чорних слідцях і знову поставили перед розправу того ж Куцолобого-Сапогова.

Наталія Іванівна аж злякалася отого несамовитого крику Савелія до Устима, але той переляк швидко минув. Савелій обійняв Устима і почав його цілувати.

— Не Безрідний ти, братухо, ні! Ти для всіх нас тут Рідний, з великої букви Рідний! Ти розумієш, Устиме!

— Розумію, — відповів Устим, обнімаючи для ока також Савелія.

Але якби там не було, а ситуація Устимова не дуже завітна була цього вечора. Сапогов міг тепер пізнати чи взнати Устима — хто його зна, але факт лишається фактом, що при Сапогову Устим довго працювати, а навіть, жити не може. І от саме в цю хвилину гостювання в Савелія в Устима народилася думка вбити Сапогова. Ні віддавати його органам МГБ провокативним способом, бо так-чи-сяк та справа може бути викрита, ані ніщо з ним зробити, лишень убити, що єдине може відхилити небезпеку Устимові бути викритим, а тим самим піддати викриттю інші пункти протибольшевицького підпілля.

Сапогов напевно не знав Устимових намірів. Він раз-по-раз ковтав горілку, заминався тютюном (вона йому чомусь найбільше смакувала), запивав „жигульовським” та не без піднесення оповідав свої „героїчні” пригоди з українськими націоналістичними загонами повстанців.

— Ви не можете понять, Савелію і Устиме, і ви, Наталіє Івановно, що то за люди — бандерівці. Та це не люди — чорти! Ні, гірше чортів! Це,

як вам сказати, люди не нашої землі, не нашої плянети. Уявіть собі...

При цих словах Сапогов устав, розтібнув комір сорочки, витер хустиною спітніле лице і продовжував з запалом:

— Уявіть собі, ти його бий, шкіру живцем здирай, на вогонь, вибачте, голим місцем садови, а він тобі — ні слова. Залізо у вогонь кинь — зашипить, а він тобі ні звуку, ні шепоту!

— Хто? — з жалом запитала Наталія Іванівна, загубивши за своїми думками нитку Сапогової оповіді.

— Та хто ж — кожний український націоналіст-повстанець. Ти його вбий, а він своє — за самостійну незалежну Україну!

— А ви оставили б їх у спокої, — несподівано ні для себе, ані для гостей висловила Наталія Іванівна.

П'яний уже цілком Савелій схопився з місця, хапнувся до жінки.

— Кого, кажеш, оставити в спокої? Га? Бандитів оставляти в спокої? Сволоч ти, мерзавка, чоловіка свого позориш, падлюка отака! Савелій чотири години кров проливав за владу свою робочу, совєтську, а ти, суко, за бандеровську гадь заступаєшся?!

Савелій розмахнув кулаком у повітрі, так, що аж електрична лампа захиталася і з усього розмаху вдарила Наталію в обличчя. Жінка схопилася за обличчя обома руками, але було запізно. Густа червона кров потекла їй з уст, так, що за якусь мить передня частина її білої блузки була в крові.

Цього Устимові було досить, щоб вивести його з рівноваги. Хоч у якій він був скрутній обставині, хоч як обставлений ворогами, але все ж допустити до цього — це вже справді була б для нього ганьба. Він ухопив Савелія за груди і так шарпнув його до себе, що Савелієві мало голова не злетіла з плечей.

— За що ти жінку б'єш, дурню? — розпаленів Устим. — Що ж вона сказала тобі поганого? Сядь!

Та так пхнув Савелія на стілець, що Савелій аж зубами клацнув. Наталія Іванівна з криком та пла-

чем вибігла в другу кімнату і чути було, як вона там довго проклинала свого чоловіка — Савелія Гачка.

— Ні, — подумав Устим, — їх треба таки вбити. Ніщо вже не допоможе їм. Гачків, Сапогових, Кротових і інших треба нищити, як нищить селянин на своєму полі осот чи пирій, щоб хліби були врожайні, щоб поля розквітали щастям! Треба знищити!

До пізньої ночі сидів Устим і Сапогов у Савелія. Наталія Іванівна більше вже не показувалася в цій кімнаті, а Савелій не смів її рухати, бо боявся Устима, хоч і бурчав під ніс сам собі, яке, мовляв, Устимові діло до його подружжя. А Сапогов так упився, що зліг на стіл і захропів. Савелій теж незабаром повалився на канапі, а Устим підвівся з-за столу, оглянув кімнату, потім постукав тихо до Наталії Іванівни.

— Я прийшов з вами попрощатися, Наталіє Іванівно! — сказав Устим і співчутливо додав: — Жаль мені вас, Наталіє, але що робити, коли час такий...

Наталія Іванівна встигла вже обмитися, переодіти білизну. Вона сиділа на своєму ліжку вся бліда й заплакана.

— Не відходьте ще, Устиме. Липіть у нас, я знайду вам, де переспати. Куди ж ви тепер у таку пізню ніч підете?

— Я люблю ночі, як рідних братів своїх. До побачення, Наталіє Іванівно! Савелій і Сапогов сплять уже, догляньте за ними.

— Добре. Бувайте здорові, Устиме. Заходьте до нас частіше.

— Гарзд.

Наталія проводила Устима по тих самих крутих сходах, аж до хвіртки подвір'я, а там подала йому руку, потім схилилася до нього так близько, що Устим чув віддих її грудей.

— Я вас не забуду, Устиме!

Ранком другого дня до Кротова і взагалі до районного управління МГБ дійшло повідомлення, що вночі на квартирі Савелія Гачка зарізано Костю Сапогова, а Савелій Гачок купився зник.

„ДІЛА ЕМІГРАЦІЙНІ...“

— Це не наш, а запозичений з однієї статті „Українського Самостійника“ заголовок. Але він також має дуже багато спільного з нашою приміткою. Бо ось по трьох місяцях дискусії над пропозицією п. Ільницького в справі порозуміння з поляками, масмо нагоду прочитати його „Вияснення“, яке справді можна зарахувати тільки до діл еміграційних...

В „Українському Самостійнику“ ч. 35(136) п. Р. Ільницький дав своє „вияснення“ до його статті „Поляки пропонують співпрацю“, яке звучить ось як:

„Суспільно-політичний місячник „Визвольний Шлях“, Лондон, ч. 7/58 з липня 1952 р., підкинув мені думку, немов би то я запропонував українсько-польське зговорення за ціну кондомінію в Галичині. Мені прикро, що редактори цього журналу займають

становище до статей, яких навіть з увагою не прочитали. Напевно усі уважні читачі моєї статті знають, що я такої пропозиції не давав, ані таких проєктів не схвалював. Я тільки пропонував, щоб довести до польсько-української співпраці на міжнародньому терені вже тепер, а спірні питання, які існують між обома народами, віддати до дискусії спільній українсько-польській комісії. А дискутувати — аж ніяк не означає погоджуватись на пропозиції партнера...“

Респектумо думку п. Р. Ільницького так, як і кожного іншого українського журналіста, але стверджуємо в друге, що погляди автора в справі дискусії про кондомінію над Західноукраїнськими Землями не поділяємо, а методи, якими автор керується у

своєму „Виясненні”, нічим не відповідають речевій дискусії. Прочитавши вдруге статтю „Поляки пропонують співпрацю”, мусимо, на жаль, підтвердити ще раз наше становище, тим більше, що „Вияснення” п. Ільницького фактично нічого не вияснює.

Щоб уникнути жонглювання словами й пустими фразами, повторяємо ще раз на основі чого ми висловили наші погляди в справі пропозиції п. Р. Ільницького. При кінці статті „Поляки пропонують співпрацю” п. Р. Ільницький зробив таке закінчення: „Які практичні висновки з цього? Ми бажали б подати під розвагу такий плян: українські і польські компетентні чинники створюють комісію для розгляду тих питань, які поставив до дискусії Лободовський” (підкресл. — наше).

Пан Лободовський, за словами п. Ільницького, „практично пропонує свого роду спільну українсько-польську кондомінію над Галичиною” (під. — наше). Отже, ми п. Ільницькому „не підкидаємо” жодної думки, він сам запропонував дискусію в справі кондомінію над Західньоукраїнськими Землями.

У „Визвольному Шляху” (ч. 7(58)) з цього приводу ми написали: „Про кондомінію не може бути дискусії”. Нам здається, що маємо не менше право, як п. Ільницький, висловити свої погляди, хоч вони рішуче протилежні до його. Закид, що ми, мовляв, „підкинули йому думку”, не відповідає правді, навпаки — ми не „підкинули”, а заперечили його пропозицію дискутувати над кондомінією для Західньоукраїнських Земель.

Ми не мали й не маємо жодної інтенції цюнебудь приписувати авторові. В статті „Про кондомінію не може бути дискусії”, ми обмежилися тільки до вислову що „Пропозиція п. Ільницького творити комітет для розгляду (для дискусії) кондомініальної концепції п. Лободовського досить не влучна і не проучмана...” Не інакше думаємо й тепер.

Нас дивує, що п. Р. Ільницький захищає свої погляди несправедливим обвинуваченням інших. Нам здається, що на протязі трьох місяців автор мав багато різних нагод і можливостей недопустити до „підкинення” йому будь-яких фальшивих думок, зв'язаних з його статтею, якщо справді він має рацію. З цілою певністю твердим, що можна було уникнути не тільки нікому непотрібної дискусії на цю тему, а навіть цього дивного „Вияснення”, що аж ніяк не надавалося на сторінки „Українського Самостійника”.

Стаття п. Ільницького „Поляки пропонують співпрацю” була надрукована в „У.С.” ще 18-го травня ц. р. Вже тоді наступила широка реакція української суспільності, про що стверджує сам автор у своїй другій статті з 20-го липня ц. р. п. з. „Чи говорити нам з поляками, чи ні?” Але в тій статті автор не старався вияснити своїх позицій, збуваючи тільки згадкою, що „його стаття викликала в українській прилюдній opinio досить широкій відгомін”, не згадує, однак, що цей „відгомін” був фактично критикою його становища. Натомість стараючись „під-

мурувати” висновки своєї першої статті, автор ствердив при кінці, що „ледви чи можемо ми очікувати того, що польська сторона еміграції зложить нам заяву незацікавленості в питаннях Західньоукраїнських Земель”. Згадавши про Холмщину і Лемківщину, які сьогодні знаходяться в рамках польської сателітної держави, автор закінчив:

„На цьому відтинкові все залишиться по-старому, а лише на неспірних відтинках відкриваються нові можливості для обох партнерів. Про те, які можливості, ми склали попередньо”.

Отже, і в тій статті п. Ільницький заявив ще раз, що він пропонує дискусію в справі кондомінію над Західньоукраїнськими Землями, уважаючи, що цей відтинок є „неспірний” і що він „дає нові можливості для двох партнерів”.

Таким чином в українській і неукраїнській (особливо польській) прилюдній opinio постало враження, що п. Ільницький, а з ним і „Український Самостійник”, пропонують створення комісії для дискусії з поляками в справі кондомінію над ЗУЗ. Лондонський „Дзеннік Польскі” прийняв це, як „еволюцію бандерівців”, допускаючись різних безпідставних суєсудів відносно ЗЧ ОУН. Пан Ільницький і тоді не уважав своїм обов'язком дати вияснення, хоч знав, що змішування його особистих поглядів із становищем ЗЧ ОУН, дезорієнтує українську суспільність. З тих причин (а також на домагання багатьох наших читачів), ми були змушені звернутися до авторитетних чинників ЗЧ ОУН і в липневому числі „В.Ш.” надруковано „Вияснення”, отримане від п. Ярослава Стецька. І знову п. Р. Ільницький не дав жодного спростовання.

В місяці серпні у „В.Ш.” ми помістили статтю п. з. „Про кондомінію не може бути дискусії”, в якій коментували становище двох українських журналістів: п. Р. Ільницького і п. Л. Синиціна. Перший пропонував дискусію в справі кондомінію, а другий — аргументами заперечував. Наші погляди були згідні з поглядами п. Л. Синиціна. Крім цього ми ширше зупинилися над проектами пп. Соколовського і Лободовського, а також над питанням, чи говорити нам з поляками, чи ні?

В міжчасі українська opinio рішуче заперечила можливість будь-якої дискусії в справі кондомінію над ЗУЗ, а УККА на своїй Конференції виніс точно окреслені резолюції в справі Західньоукраїнських Земель. Появилися навіть голоси, щоб українські політичні партії зайняли спільне становище в справі Західньоукраїнських Земель і співпраці з поляками, щоб залобити самовільним виступам окремих одиниць.

Ось щойно тоді п. Р. Ільницький рішився дати своє „Вияснення”, в якому заявив, що „редактори „В.Ш.”, не прочитавши з увагою його статей”, „підкидають йому думку”, що він, мовляв, „запропонував українсько-польське зговорення за ціну згоди на кондомінію в Галичці”.

На нашу думку такі „розумування” є цілком зайвими. Якщо ми стоїмо на засаді суверенності й со-

борності усіх земель України і відкидаємо будь-яку можливість кондомінії над Західньоукраїнськими Землями, то значить, що над цим питанням не маємо чого дискутувати з поляками і пропозиція творити для цього „комісію” є щонайменше непорозумінням. Отже, коли п. Р. Ільницький пропонує дискусію над питанням кондомінії, мимо його твердження, що „дискутувати — аж ніяк не означає погоджуватися на пропозиції партнера” — то, логічно думаючи, виходило б, що така кондомінія не виключається.

Тому „Вияснення” п. Ярослава Стецька і підкреслення ще раз, що „Провід ЗЧ ОУН, як ціла ОУН під проводом Степана Бандери, стоїть незмінно на засаді неподільності влади української нації на цілій українській землі” фактично поклало край заміднанню серед української еміграції.

Але наймаркантище у „Виясненні” п. Р. Ільницького звучить ось яка його дивовижна писанина:

„Пан Ярослав Стецько дав „Вияснення” до моєї статті у „Визвольному Шляху” і в „Гомоні України”, мабуть не прочитавши її уважно, бо коли б її був прочитав, то напевно жодного „Вияснення” був би не помістив, а тим більше не надужив би авторитету Проводу ЗЧ ОУН”.

Ці вислови п. Р. Ільницького так неповажно звучать, що прямо вірити не хочеться, що автор, крім

особистих амбіцій, керувався також добром справи. Та дозволимо собі й тут висловити свою скромну думку: Якщо б пропозиція п. Р. Ільницького дискутувати в справі кондомінії над Західньоукраїнськими Землями була б, напр., апробована Проводом ЗЧ ОУН — ми справді були б затривожені авторитетом ЗЧ ОУН. Навіть сам факт, що ця пропозиція появилася на сторінках „Українського Самостійника” без означеного становища редакції, уважаємо за негативний, бо дає можливість утворювати погляди втора з поглядами редакції. Натомість ми зовсім покійні за авторитет Проводу ЗЧ ОУН з хвилиною появи „Вияснення” п. Я. Стецька. Персональна атака п. Р. Ільницького під впливом особистої амбіції так далеко неповажна і невдала, що з цього можуть радіти тільки вороги української визвольної справи, а особливо противники українського націоналізму.

При кінці хочемо сказати, що не задля полеміки робимо цю нашу примітку до „Вияснення” п. Р. Ільницького. І хоч би нам пришлось прочитати ще одне подібне „Вияснення” з безпідставним обвинуваченням нас про „підкинення” комусь думок, ми сприймемо це, як діла еміграційні... У таких випадках лишається тільки здвигнути плечима, сказавши: „Дивні діла Твої Господи”...

Н. Д.

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Під заголовком „30 років комунізму”, консервативний журналіст Петер Гавлей в журналі „Тори Челлендж” подає прекрасну аналізу народження і росту комуністичної партії В. Британії. Його стаття замітна тим, що в ній він розглядає комунізм В. Британії з аспекту його відношення до Москви та розкриває погляди провідної партії В. Британії за останніх 30 років.

Наших читачів хочемо запізнати зі змістом статті згаданого публіциста, щоб показати, що провідні сили В. Британії уважно слідкують за розвитком комунізму у їхній країні, свідомі загрози, що криється в ньому, правильно розглядають стан, і є переконані, що комуністична партія В. Британії — це сліпе знаряддя Москви.

Комуністична партія В. Британії була зорганізована в 1920 р. і з цього часу була цілковитим прислужником Москви. Досі не занотовано випадку, щоби Гаррі Полліт і його співпрацівники-однодумці мали незалежну партійну лінію, чи ставили інтереси В. Британії перед інтересами Кремля. Вони були завжди в ролі потакуючих качок. Є навіть згоди, що рішення відносно відбуття „конференції миру” в Шеффілді, центр військової індустрії, було подиктоване Москвою.

Відносно Сталіна, то британські комуністи по-рабськи додержуються відомої в танцювальних забавах фрази: „Коли батько каже обернись — ми всі обертаємось”. А „батько”... обертася дуже часто і наказував обертатись іншим.

Це сліпе крокування за наказами Москви не здохло, однак, стільки ласкавости англійським комуністичним лідерам, як цього вони надіялись. Вони навіть не були запрошені, коли відроджувався комінформ у 1947 р. Але цей афронт, якого зазнали, не змінив їх ні в чому, і вони даліше на саму згадку „дядька Джова” падають ниць.

Якщо б вони мали можливість!

Британські комуністи були б так само жорстокі і безпардонні, як їхні товариші з-поза залізної заслони, якщо б лише така нагода заіснувала. Один болгарський письменник оповідаючи, як у Болгарії товариші арештували, тортували а опісля ліквідували лідерів опозиції, сказав, що одинокою причиною, чому щось подібного не сталося в Англії, це те, що тут товариші не мають можливості.

До створення британської комуністичної партії причинився сам Ленін. „Під безпосереднім проводом і участю Леніна” — сказав Р. Пальме Датт, заступник предсідника компартії, у слові про народження комунізму на Британських островах. Ленін дав прецизні інструкції в який спосіб вони мають діяти, щоб здобути впливи. Між іншими він сказав: „...якщо хочеться здобути маси, мусять бути зроблена робота. Де б це не діялось — маси мусять знайтися і для цього жодна посвята не може бути завелика. Щоб цю мету досягнути, комуністи мусять використати всі можливі засоби, нелегальність, гнучкість тактики, змінливість тощо. Іншими словами — всі засоби є добрі, якщо провадять до досягнення мети. І „хлоп-

ці" Леніна придержувались сліпо його порад і вказівок. Вони ніколи не мали відваги Тіта, не виявляли ні тіні незалежності.

Ранні роки

В дійсності перша спроба зорганізувати комуністичну партію у В. Британії була зроблена в 1917 році. Подібно, як деякі люди у В. Британії з кінцем XVIII століття хотіли наслідувати французьку революцію, а після революції в Росії, викликаної Троцьким і Леніним (при допомозі німців) у 1917 р., малий гурток людей хотів викликати подібний переворот в Англії. В червні 1917 р. в Алберт Голл відбулась конференція, на якій запропоновано зорганізувати Робітничі і Вояцькі Ради у В. Британії, взоруючись, очевидно, на Росії. Однак, ініціаторів в числі тринадцять осіб арештовано, і перша спроба закінчилась невдачею. Щойно в три роки після цього покликано до життя комуністичну партію. Спочатку вони старалися афіліюватись до Партії Праці. Слід підкреслити, що ці спроби афіліюватись до Партії Праці були зроблені за порадою Леніна. Що лідери компартії у В. Британії могли зробити без Леніна — важко відгадати. Навіть основання часопису „Дейлі Воркер" вважається загальною ініціативою Леніна.

У 1921 р. всі групи комуністів, яких, крім згаданої вгорі, було ще дві, за порадою Леніна, злились та утворили одну групу. Ця мала партія почала інтенсивну працю серед безробітних, однак, не з тією метою, щоб їм допомогти, але навпаки — поглибити безробіття, викликати незадоволення, а опісля розруки і тим шляхом захопити владу.

Вірні своїй тактиці — вони почали кампанію за мир. Це було у 1924 р. Ця кампанія була так же само фальшива, як теперішня, але, однак, була далеко суворіша, бо видавець „Дейлі Воркера" переступив границю і видав заклик до військових частин — стріляти до своїх „гнобителів". Уряд Партії Праці під проводом Рамсея Мак Дональда не міг узгіднити погляду, яку належить застосувати акцію проти цієї явної зради, і ця нерішучість до певної міри була причиною упадку цього уряду.

Далі, за прикладом Москви, де зорганізовано „Світовий Противоєнний Конгрес", улаштовано у В. Британії „Противоєнну Рад", на якій Марсель Кахін, французький комуніст, заявив: „Це наша тактика: перетворювати імперіалістичні війни у війни громадянські". Наступного року понад десять комуністичних діячів було арештованих, обвинувачених і засуджених за видання заклику до військових частин до чинної акції. При арештованих найдено багато компромітуючих матеріалів, які були незаперечним доказом, що британських комуністів фінансовано з-за кордону.

Генеральні страйки

Після року, комуністи приступили до праці та викликали генеральний страйк, заявляючи святочно у своїй пресі: „Маси вийшли на вулицю і спонтанно

розгорнули свою силу, так противну лідерам-реформаторам". Це без сумніву був вияв тріумфу провідників Комуністичного Інтернаціоналу, але тріумф передчасний, бо цілий цей страйк був легко зліквідований, завдяки розумній вдачі британського народу та мудрій тактиці лорда Болдвіна та Черчіля.

При тій нагоді треба висвітлити один цікавий момент, а саме той факт, що під час другої світової війни комуністи стали „розбивачами страйків", але це сталося щойно тоді, коли Росія була змушена воювати. Тоді комуністи почали домагатися збільшення продукції, щоб допомогти Росії. Улюбленою темою їх пісні було — „Росія є завжди правильна".

Безбожництво

Відношення комуністів до релігії під час їх тридцятилітнього існування було завжди базоване на російській „лінії".

Коли Ленін сказав, що, „релігія — це опіум для народу", британські комуністи стали ентузіастичними атеїстами. „Дейлі Воркер" почав звертатися до читачів за листами, в яких би мали висловити свою думку щодо створення британської секції „Ліги Воюючих Безбожників". Спустивши дещо з тону, дали назву організації — „Британська Секція Пролетарів-Вільнодумців". Однак тому, що не знайшлося багато „вільнодумців" — організація перестала існувати.

Згодом Комуністичний Інтернаціонал змінив свою думку і видав зарядження для своїх сателітів пов'язатись з релігійно-демократичними організаціями. Британські комуністи охоче пішли за новою лінією і з того часу датується це дивне явище, що деякі члени церкви, а навіть достойники церковні, стали комуністами.

Останні роки перед другою світовою війною використовували комуністи на організування контрдемонстрацій на фашистські зібрання і посторонній слухач ніколи не міг зважитись ствердити, котру з тих двох екстремних груп він більше не любить.

Британські комуністи рекрутували також людей до Інтернаціональної Бригади під час громадянської війни в Іспанії.

Знаряддя Росії

Війна в 1939 р. показала цілковиту вислужність британської комуністичної партії Москві. Коли Німеччина заатакувала Польщу, британські комуністи ставали в обороні поляків, але як лише Росія післала свої війська та окупувала східні терени Польщі, партія нагло стала антипольська. Зміна ця сталась впродовж однієї ночі і робота „Дейлі Воркера" стала такою, що видавання її заборонено аж до часу, коли Росія почала воювати з Німеччиною.

Полліт захоплено вияснявав всі ці скоки і зміни говорячи, що партія „буде завжди вести політику, згідно з конкретною політичною ситуацією, в якій сама знайдеться". Як видно з цього, політика комуністів є змінна, як дим у вітряний день. Навіть під час війни деякі британські комуністи шпигували на користь Росії.

Переклад — Я. Д.